

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
та національної безпеки
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему:

**«Публічна дипломатія Сполучених Штатів Америки (за
президентства Д. Трампа та Дж. Байдена)»**

Виконала здобувачка 2 курсу, групи ЗММВ-2
Спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»,
освітньо-професійної програми
«Міжнародні відносини»
Глущенко Юлія Андріївна
Керівник — к.і.н., старший викладач
Матвійчук Наталя Володимирівна

Рецензент — _____

Робота допущена до захисту

(протокол №__ засідання кафедри міжнародних
відносин від _____ 2022 року)

Завідувач кафедри міжнародних відносин :
Сидорук Тетяна Віталіївна

м. Острог – 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ США: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА.....	8
1.1. Теоретичні основи публічної дипломатії США.....	8
1.2. Аналіз джерельної бази публічної дипломатії США.....	18
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ США.....	29
2.1. Культурна дипломатія.....	29
2.2. Програми обміну.....	37
2.3. Цифрова дипломатія.....	45
РОЗДІЛ 3. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ США НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	52
3.1. Публічна дипломатія США за адміністрації Дональда Трампа.....	52
3.2. Публічна дипломатія США за адміністрації Джозефа Байдена.....	60
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	72
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В останні десятиліття особливо зросла роль дипломатії, оскільки питання зовнішньої політики стали перебувати під пильною увагою ЗМІ і внаслідок цього під активним залученням суспільства. У XXI ст. канали впливу держави на міжнародну спільноту значно розширились. Якщо ще недавно чи не головним інструментом зовнішньої політики вважалася жорстка сила: військова міць, економічний та технічний потенціал, то сьогодні важливим чинником впливу, ніж володіння ядерною зброєю та економічним успіхом, є ідеологічна переконливість та культурна привабливість країни. Публічна дипломатія у ролі основного додаткового способу реалізації зовнішньополітичних цілей держави набуває особливої актуальності з урахуванням трансформації геополітичної картини світу під впливом глобальних процесів. Займається вивченням та інформуванням зарубіжної аудиторії, а також встановленням контактів з нею.

Ефективність здійснення державної влади в будь-якій країні залежить від інформаційного супроводу її діяльності. У наші дні важко уявити механізм публічної влади, що ефективно функціонує, без медіапідтримки всіх напрямків внутрішньої та зовнішньої політики держави.

До факторів, що формують параметри зовнішньої оцінки держави (показником статусу на міжнародній арені) відносять: кількість, якість та доступність інформаційних ресурсів. Публічна дипломатія виступає у формі ефективного інструменту реалізації зовнішньополітичних цілей. В останні десятиліття помітно зріс інтерес до публічної дипломатії в рамках наукових концепцій, а також серед державних, політичних діячів, журналістів і в цілому суспільства. На сьогоднішній день, в умовах ускладнення інформаційно-комунікаційних процесів та становлення суспільства більш сучасним та інформаційним, державна інформаційна політика розширює свій спектр завдань.

Таким чином, публічна дипломатія є досить актуальним явищем у світовій політиці та викликає великий інтерес. Також розглядається як найважливіший інструмент формування громадської думки, який у свою чергу робить внесок у розвиток успішної держави.

Програми в галузі інформації, культури та освіти, які використовуються у зовнішній політиці держав і зазвичай визначаються терміном публічна дипломатія, переживають сьогодні новий виток розвитку та уваги з боку урядів та науковців. Такий стан речей викликаний кількома чинниками. Найважливішим із них є визнання всіма державами того факту, що вміле та активне використання програм публічної дипломатії може забезпечити реалізацію зовнішньополітичних завдань. Другим чинником нової хвилі у розвитку публічної дипломатії стало широке поширення нових наукових концепцій у цій сфері, які набули популярності у академічному співтоваристві, та серед політиків і журналістів. Концепції про м'яку силу, бренд нації та ін. стали основою для узагальнення та переосмислення історичного досвіду реалізації публічної дипломатії, а також для дискусій про розвиток сучасної публічної дипломатії різних країн. Нарешті, третім фактором актуалізації даного дипломатичного інструменту є ідеологічна війна, яка розгорнулася між США та ісламським фундаменталізмом у країнах Близького Сходу після відомих подій 2001 р. США повернули програми публічної дипломатії до активу зовнішньої політики для розширення впливу та покращення свого іміджу в даному регіоні.

Публічна дипломатія США – це урядовий механізм, націлений на реалізацію зовнішньополітичних завдань США і включає такі методи як:

- 1) інформаційні проекти (пропаганда);
- 2) освітні та культурні обміни та
- 3) проекти в мережі Інтернет (цифрова дипломатія США).

Однак досі міжнародна діяльність США в галузі інформації, культури та освіти по-різному трактується як у вітчизняній, так і зарубіжній науці. Такі концептуальні поняття як «м'яка сила», «культурна дипломатія», «стратегічна

комунікація», «пропаганда» та ін. дуже часто використовуються дослідниками як альтернативні дискурси при вивченні публічної дипломатії США.

Дане дослідження є особливо актуальним в даний час, оскільки сьогодні багато акторів на світовій арені, а не тільки США, використовують механізми публічної дипломатії для зміцнення своєї позиції в світі. Правила гри змінилися, США доводиться освоювати нові способи встановити домінуюче становище у цій сфері.

Аналіз стану розробки проблеми. Питання публічної дипломатії США досліджували як вітчизняні так і зарубіжні автори. Зокрема, особливостям публічної дипломатії США були присвячені роботи Дж. Ная, Н. Кулла, Е. Хейвуда, С. Гуцала, Д. Кулеби, О. Кучмій. Публічну дипломатію Д. Трампа та Дж. Байдена досліджували Р. Захарна, О Шамшур та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження особливостей, властивих публічній дипломатії США за президенства Д. Трампа та Дж. Байдена.

Відповідно до мети можна виокремити такі основні **завдання дослідження:**

- провести дослідження теоретичних основ публічної дипломатії США;
- здійснити аналіз джерельної бази публічної дипломатії США;
- дослідити механізми реалізації публічної дипломатії США;
- розглянути характерні риси публічної дипломатії США за адміністрацій

Д. Трампа та Дж. Байдена.

Об'єктом дослідження є публічна дипломатія США.

Предметом наукового дослідження є особливості публічної дипломатії США з 2017 по 2022 рр. в період президенства Д. Трампа та Дж. Байдена.

Наукові методи дослідження. При виконанні окреслених завдань дослідження комплексно використовувались сукупність принципів, підходів і методів пізнання, зокрема об'єктивності, історизму, усебічності, системності й комплексності, а також низки універсальних загальнонаукових і спеціальних методів пізнання: сходження від абстрактного до конкретного, аналізу й синтезу,

індукції та дедукції, структурно-функціонального, компаративного та інших методів.

Використання принципу історизму дало змогу виявити тенденції й закономірності публічної дипломатії США в окремі історичні періоди. Метод порівняльного аналізу був застосований для виділення особливостей курсу публічної дипломатії в періоди адміністрацій президентів Д. Трампа та Дж. Байдена. Метод документального аналізу був використаний при аналізі джерельної бази.

Метод інструментального спостереження нами застосовувався під час перегляду американських засобів масової інформації, щоб мати більш ясну картину обраного курсу публічної дипломатії. Спостереження за соціальними мережами (Twitter, Facebook та інших.) було застосовано щодо такого важливого механізму публічної дипломатії, як цифрова дипломатія.

Метод івент-аналізу, тобто аналізу конкретних політичних подій, був використаний для виділення ключових рис публічної дипломатії під час адміністрації президентів США Д. Трампа та Дж. Байдена. З цією ж метою був застосований метод інтент-аналізу. Метод системного аналізу сприяв вивченню публічної дипломатії США в контексті міжнародної обстановки та зовнішньої політики США, що дозволило пов'язати завдання публічної дипломатії та політики США.

Хронологічні та географічні рамки дослідження. Хронологічні рамки дослідження становлять 2017-2022 роки, а саме час президенства Д. Трампа та Дж. Байдена. Географічними рамками дослідження є територія США, а також території тих країн, де поширюється публічна дипломатія США.

Джерельна база дослідження. Джерела, використані у цьому дослідженні, можна розділити на кілька груп. До першої групи відносяться документи законодавчої влади. Серед документів законодавчої влади, які стосуються публічної дипломатії, можна виділити насамперед законодавчі акти Конгресу, які опубліковані на сайтах Палати Представників та Сенату, різні звіти

і доповіді, у тому числі про конкретні питання або дебати, а також довідники Конгресу.

Окремо варто виділити джерела виконавчої влади. До них належать укази та розпорядження президента США, звіти та прес-релізи Держдепартаменту США, збірники документів із зовнішньої політики США, матеріали Ради національної безпеки США, звіти та письмові рекомендації урядових комісій у галузі публічної дипломатії та освіти, збірники публічних виступів президентів США.

До третьої групи документів можна зарахувати джерела незалежних відомств. Серед них – веб-сайти даних відомств, представлені на них звіти про плани та результати їх роботи.

Наукова новизна одержаних результатів роботи полягає в тому, що у роботі представлений аналіз джерел публічної дипломатії США, деякі з яких ще не були розглянуті в дослідженнях. Вперше проводиться дослідження нових джерел та літератури щодо застосування публічної дипломатії адміністрацією президента США Дж. Байдена.

Практична значимість дослідження. Основні положення та висновки роботи збагачують теоретичну базу дослідження щодо публічної дипломатії. У навчальному процесі матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані під час розробки навчальних програм і курсів для підготовки фахівців у галузі політології та міжнародних відносин.

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (87 позицій).

РОЗДІЛ 1

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ США: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

1.1. Теоретичні основи публічної дипломатії США

Перед розглядом такого поняття як «публічна дипломатія» слід дати визначення категорії дипломатія. Згідно з великим енциклопедичним словником, дипломатія – це офіційна діяльність глав держав, урядів та спеціальних органів зовнішніх відносин щодо здійснення цілей та завдань зовнішньої політики держави, а також щодо захисту інтересів держави за кордоном [1]. Існує велика кількість різних трактувань феномена «дипломатія». Деякі з них наведені, наприклад, у таких відомих роботах, як «Дипломатія» Г. Нікольсона, «Посібник з дипломатичної практики» Е. Сатоу та ін. Багато хто з них базується на тісному зв'язку переговорних процесів із дипломатією. Так, Г. Нікольсон, ґрунтуючись на визначенні, даному в Оксфордському словнику, дає своє трактування дипломатії – це «ведення міжнародних відносин за допомогою переговорів; метод, з якого ці відносини регулюються і ведуться послами і посланцями; робота чи мистецтво дипломата» [1]. Дане визначення згодом стало основою для багатьох дослідників у галузі дипломатії та теорії переговорів. Однак відразу слід зробити застереження про те, що було б неправильним зводити дипломатію лише до переговорів. У такій ситуації поза сферою дипломатії виявилася б більша частина консульської роботи, а також, наприклад, консультації (вони не передбачають ухвалення спільного рішення, на яке націлені переговори) та низку інших видів діяльності. Внаслідок чого нині дедалі частіше використовують ширші визначення дипломатії, у яких переважну роль займають переговори.

З настанням інформаційного століття публічна дипломатія стала особливо актуальною. Протягом кількох десятиліть публічна дипломатія посідає важливе місце у зовнішньополітичній діяльності США. Цей інструмент взаємодії із зарубіжною аудиторією довів свою ефективність у різні періоди часу та

продовжує використовуватися урядами держав сьогодні. Будучи явищем політичної практики публічна дипломатія широко аналізується у сучасній науці. Виникнення цього поняття у міжнародному дискурсі пов'язане з активною діяльністю країн у сфері розширення впливу на зарубіжні аудиторії. На різних етапах розвитку світової спільноти дискурс про публічну дипломатію зазнавав докорінних змін: від культурної дипломатії до публічної, цифрової, народної, громадської дипломатії та дипломатії web 2.0.

Публічна дипломатія в її сучасному розумінні стала об'єктом уваги дослідників нещодавно, проте практика, яка мається на увазі під цим поняттям, існує протягом тривалого часу. США є однією з перших країн, які почали активно застосовувати механізми публічної дипломатії у своєму зовнішньополітичному курсі. Для вчених одним із найважливіших питань є виділення відмінностей між традиційною дипломатією та публічною; публічною дипломатією та пропагандою. Один із провідних дослідників даного феномену, Н. Калл, в такий спосіб визначає публічну дипломатію: «Традиційна дипломатія – спроба міжнародного суб'єкта керувати міжнародним середовищем у вигляді взаємодії з іншим міжнародним суб'єктом; публічна дипломатія – це спроба міжнародного актора керувати міжнародним середовищем у вигляді взаємодії з іноземною громадськістю» [26, с. 12].

Багато вчених відзначають деяку розмитість граней між поняттями «пропаганда» та «публічна дипломатія». Як правило, основна відмінність полягає в тому, що слово «пропаганда» має яскраво виражений негативний відтінок і передбачає певний ступінь обману або навіювання, тоді як фраза «публічна дипломатія» не несе подібних конотацій. Як зазначає Р.С. Захарна, «Методи пропаганди – секретність, обман, переконання – роблять її вкрай ефективним шляхом ведення військових операцій. Методи публічної дипломатії – публічна, відкрита, глобальна комунікація – роблять її вкрай ефективним інструментом зовнішньої політики для інформування іноземної аудиторії про політичний курс і наміри держави з метою отримання цієї аудиторії» [86, с.4].

Термін публічна дипломатія пережив деякі метаморфози за час свого існування. Вперше цей термін був використаний у газеті «London Times» у 1856 році у значенні «коректна, ввічлива дипломатія». Перше ж вживання терміна в США відбулося у січні 1871 року – у репортажі газети «New York Times» про хід дебатів у Конгресі. І тут дана фраза була вжита у значенні «відкрита (для публіки) дипломатія» [25].

До початку 1950-х років термін знову зазнав смислових змін – тепер він став частиною сфери поширення інформації та пропаганди. У 1965 році термін «публічна дипломатія» був уперше вжитий у своєму сучасному значенні. Це визначення ввів у науковий обіг Е. Галліон, декан Школи права та дипломатії ім. Флетчера, як альтернативу слову «пропаганда», наділеному негативними конотаціями. Відповідно до Е. Галліона, публічна дипломатія – це здійснення впливу на сприйняття громадськістю іншої держави політики певної країни [22, с. 19].

Як зазначає дослідник Н. Калл, США була потрібна більш милозвучна альтернатива таким поняттям, як пропаганда і психологічна війна, щоб забезпечити більш чітку різницю між своєю інформаційною політикою і тією, що практикував Радянський Союз [26, с. 17]. Введення такого терміну також вітали представники Інформаційного агентства Сполучених Штатів (1953–1999 рр.), оскільки надали їм статус дипломатів (до цього вони не мали статусу повних кадрових офіцерів дипломатичної служби). Зрештою, цей термін має на увазі наявність цілісної концепції впливу на міжнародну аудиторію, і, таким чином, сам собою є аргументом на користь централізації важелів публічної дипломатії [26, с. 17].

Ще одна зміна в теорії міжнародних відносин, пов'язаної з публічною дипломатією, відбулася після теракту в США в 2001 р. Терористичний акт пояснили відсутністю комунікації, яка б дозволила краще порозумітися між США та арабськими країнами. Водночас, комунікація завдяки збільшенню обсягу інформації, дозволила б побудувати кращі стосунки між сторонами [22, с.7]. Проте на практиці більше комунікації не гарантує підвищення її якості, а

зазвичай призводить до неправильного тлумачення подій і збільшення непорозумінь, що закінчується спотворенням повідомлень і формуванням упередженості [22.с. 9].

Для визначення того, що означає термін «публічна дипломатія», нами проаналізовано декілька дефініцій цього поняття, та визначено, що публічна дипломатія – це:

- спосіб комунікації уряду, який використовується для формування розуміння національних цінностей, ідей, інститутів, культури, національних цілей та політики;

- пряма комунікація з іноземцями, яка має на меті здійснення впливу на мислення іноземців та уряд іноземців.

- дії у сфері інформації, культури, освіти з метою впливу на іноземні уряди через громадян певної країни.

Традиційно таке явище, як публічна дипломатія передбачало виключно комунікацію між урядами, основним завданням якої був вплив, інформування чи активізація публіки для підтримки національних інтересів та при реалізації міжнародної політики. В наш час публічна дипломатія виходить за ті межі, де вона функціонувала, наразі зростає вплив громадськості та посилюються міжлюдські взаємодії.

Так, Британський політолог М. Леонард визначає публічну дипломатію як побудову відносин між державами та формування розуміння потреб інших народів, культур, передача своєї точки зору, а також виправлення не правильно сприйнятої інформації [44]. Вчений показує, що фундамент публічної дипломатії базується на трьох стовпах:

- 1) політичний та військовий;
- 2) економічний;
- 3) культурний та соціальний.

Він також виділяє три виміри публічної дипломатії:

- 1) реактивний вимір – реагування на події, котрі відбулися; роз'яснення політики, коментування; зазвичай цей вимір публічної дипломатії

використовується у кризових ситуаціях, коли позиція країни пояснюється громаді напряду, прагнучи змінити її думку з негативної на позитивну;

2) проактивний – ціленаправлене формування суспільної думки шляхом передачі окремих повідомлень, знаків;

3) встановлення відносин – пошук взаємоприйнятних рішень і компромісів, вигідних для усіх учасників [44, с. 10].

Після закінчення холодної війни інтерес публіки, політичних діячів та вчених до публічної дипломатії до певної міри згас. Проте терористичний акт, що стався 11 вересня 2001 року, став своєрідною точкою відліку для відродження американської публічної дипломатії. Для США першочерговим зовнішньополітичним завданням став вплив на настрої в арабських країнах з метою викорінення антиамериканізму.

Нині вчені часто говорять про «нову публічну дипломатію». Необхідність запровадження цього поняття пов'язана зі змінами, які відбулись у практиці публічної дипломатії у XXI столітті. Н. Калл виділяє такі риси нової публічної дипломатії:

1. Учасники міжнародних відносин стають дедалі нетрадиційнішими;
2. Механізми, що використовуються суб'єктами міжнародних відносин для спілкування один з одним, включають нові технології, особливо Інтернет;
3. Нові технології розмили раніше жорсткі межі між внутрішньою та міжнародною сферами мовлення;
4. Старі концепції публічної дипломатії, частково засновані на методах пропаганди, замінюються концепціями, що ґрунтуються на маркетингу та мережевих комунікаціях;
5. З'являється нова термінологія, заснована на «м'якій силі» та «брендингу»;
6. Нова публічна дипломатія наголошує на контактах між людьми для взаємної освіти;

7. У цій моделі колишній наголос на обмін повідомленнями зверху вниз, від держави до людини, втрачає своє значення; головне завдання нової публічної дипломатії – «побудова відносин» [26, с. 12].

Слід зазначити, фахівці у сфері політичної комунікації представляють публічну дипломатію як встановлення зв'язку між урядом та зарубіжною аудиторією. Створюючи канал взаємодії, публічна дипломатія здійснює передусім інформаційний вплив на закордонних учасників цієї комунікації. Історики, культурологи та антропологі більш розширено тлумачать термін, включаючи до публічної дипломатії традиційні форми дипломатії в галузі культури – програми обмінів, виставки, спортивну дипломатію та поширення культурних цінностей держави за кордоном. Таке визначення «публічної дипломатії» точніше відбиває діяльність уряду США у цій галузі.

Таким чином, нова публічна дипломатія характеризує міжнародні відносини, що ускладнилися в XXI столітті, для яких характерна присутність нетрадиційних акторів, таких як некомерційні урядові організації і глобальні корпорації, глобалізація, що посилюється, використання цифрових технологій. Застосування маркетингових тактик, притаманних для великого бізнесу, особливо сприятливо США, де ці тактики особливо розвинені. Я Мелісен стверджує, що «нова публічна дипломатія цікава тим, що є чимось більшим, ніж просто пропаганда, яку проводять дипломати. Так, багато міністерств закордонних справ все ще намагаються реалізувати цю концепцію таким чином, а деякі дипломатичні служби фактично будують свою публічну дипломатію на значній традиції пропаганди. Але недосконалість публічної дипломатії не повинна затуляти той факт, що вона поступово вплітається у полотно дипломатичної діяльності» [46, с. 11].

Однією з ключових концепцій нової публічної дипломатії стала концепція «м'якої сили». Багато дослідників пов'язують відродження інтересу до публічної дипломатії, дещо призабутої після закінчення Холодної війни, саме з появою цієї концепції. Зазначається, що публічна дипломатія може бути механізмом здійснення м'якої сили, але ці поняття не тотожні, як і «армія і «тверда сила» –

це не одне й те саме» [26, с. 15]. Термін «м'яка сила» вперше з'явився в монографії Дж. Ная «Bound to Lead: The Changing Nature of American Power», написаної ним 1990 року. Однак по-справжньому глибоко він досліджував цей феномен у своїй книзі «Soft Power: The Means to Success in World Politics». Саме на цю працю посилаються більшість авторів, коли міркують про «м'яку силу». Доцільно звернутися до цієї книги, щоб зрозуміти суть концепції «м'якої сили», і те, як вона застосовується на практиці у різних країнах.

Коротко «м'яку силу» можна охарактеризувати як здатність держави впливати на політичні процеси у ненасильницький спосіб за допомогою своїх привабливих сторін. Як визначає це Дж. Най – «м'яка сила – це можливість змусити людей хотіти того, чого хочете і Ви; кооперація замість примусу» [50, с. 5]. Дж. Най також зазначає, що «м'яка сила» і вплив – це не те саме. Вплив може спиратися на традиційні важелі влади: військову міць чи економічні санкції, тоді як «м'яка сила» – це більше, ніж умовляння чи переконання; це сила привабливості. Джерелом цієї привабливості можуть бути як і спеціально спрямовані на підвищення потенціалу «м'якої сили» державні ініціативи, такі як програми культурного та академічного обміну, акти публічної дипломатії, міжнародні школи, мовні курси тощо, що так і не знаходяться під контролем держави. У цілому нині ці чинники можна розділити такі групи:

- Культура (зокрема популярна культура);
- Ідеологія, цінності, ідеали;
- Внутрішня та зовнішня політика.

Розглянемо кожен чинник окремо. Про те, що вплив культурного чинника не можна недооцінювати, говорить Дж. Най: «Велика кількість «м'якої сили» США – породження Голлівуду, Гарварда, Майкрософта і Майкла Джордана» [50, с. 17]. Спорт, технології, освіта, мистецтво, популярна культура, навіть національна кухня – джерела інтересу до країни, способу життя людей, які мешкають у ній. Сполучені Штати Америки у цьому випадку можуть бути дуже яскравим прикладом. Весь світ стежить за новинками американського кінематографу, звідусіль звучить музика популярних американських виконавців,

дехто вболіває за хокейні клуби, розташовані в США. Багато хто, особливо підлітки, переймаються американськими ідеалами свободи та демократії саме завдяки кіно, телебаченню та музиці. Дослідник наводить слова молодого правозахисника з Китаю: «Ми дивилися безліч голлівудських фільмів – у них часто показували весілля, похорон та судові засідання. Тож ми зрозуміли, що побувати в суді кілька разів у житті – це нормально» [50, с. 12]. Тим не менш, Дж. Най застерігає читачів від помилкового уявлення, що «м'яка сила» – це лише вплив популярної культури. Він пояснює, що поп-культура навпаки може відштовхнути консервативно налаштовану публіку та спровокувати негативне ставлення до країни, в якій вона зроблена. Крім цього, популярність американської культури у світі залишається незмінною, тоді як антиамериканізм набирає обертів: «Так, стверджують, що північнокорейський диктатор Кім Чен Ір любить піцу та американські фільми, але це ніяк не впливає на його ядерну програму» [50, с. 13].

Цінності – ще один фактор «м'якої сили». Привабливість політичної ідеології США, на думку Дж. Ная та багатьох інших дослідників, у тому, що вона полягає в принципах вільної ринкової економіки та лібералізму. У цьому разі концепція «м'якої сили» діє особливо ефективно. Зацікавити ідеалами демократії простіше, ніж нав'язати їх насильницькими методами (за допомогою жорсткої сили). Як один із способів поширення американських цінностей виступають спеціалізовані програми Держдепартаменту США. Серед них програми академічного та культурного обміну для молоді.

Дж. Най також приділяє увагу інформаційним технологіям як інструменту «м'якої сили». Саме широке поширення сучасних засобів комунікацій уможливило те, що включає це поняття. Окрім телебачення, кіно та друкованих видань, колосальну роль у здійсненні «м'якої сили» держави у наші дні грає Інтернет. Поширення інформаційних технологій і глобалізація є причиною того, що «м'яку силу» набувають недержавні актори, наприклад, неурядові та благодійні організації та фонди. ООН і ЄС не є державами, але мають силу привабливості та невоєнного впливу.

Внутрішня політика держави також може виступати як компонент «м'якої сили», незважаючи на те, що безпосередньо вона торкається лише громадян однієї держави. Якщо політика держави має легітимність і авторитет серед людей, а також характеризується послідовністю, високим рівнем моралі і справедливості, то вона може бути інструментом впливу (як позитивний приклад). Дж. Най говорить про це так: «Внутрішня чи зовнішня політика, яка є лицемірною, зарозумілою, байдужою до думки інших або ґрунтується на односторонньому підході до національних інтересів, може знищити «м'яку силу». Наприклад, зменшення популярності США, зареєстроване опитуваннями у 2003 році, згідно з респондентами, є реакцією на дії адміністрації Буша, а не негативним ставленням до Америки в цілому» [50, с. 14].

Експерти зазначають, що в наш час «м'яка сила» часто розглядається як дещо застаріла концепція. Це не означає, що вона більше не використовується – проте американські вчені, включаючи Е. Дж. Вілсона та самого Дж. Ная, віддають перевагу більш сучасній концепції «розумної сили». «Розумна сила» – стратегія зовнішньополітичної дії, відповідь на недалекоглядну політику Буша.

Я. Меліссен зазначає, що адміністрація Дж. Буша розглядала публічну дипломатію лише як засіб вирішення короткострокових проблем, і визначала свою зовнішню політику в рамках таких понять, як «війна з тероризмом» та «зіткнення цивілізацій», тим самим віддаляючи від себе свою потенційну аудиторію в ісламських країнах. Він також характеризує публічну дипломатію США за Дж. Буша як «оксамитовий кулак у залізній рукавичці» [46].

Дж. Най визначає розумну силу як «здатність поєднувати жорстку і м'яку силу для формування виграшної стратегії» [49]. «Розумна сила» передбачає комплексне використання всіх політичних важелів, у тому числі військових, економічних, дипломатичних та культурних. Цей термін зазвичай асоціюють із президентом Б. Обамою, оскільки Х. Клінтон під час перебування на посаді Держсекретаря США активно популяризувала та використала цю концепцію. Пізніше, у 2014 році, коментуючи політичну ситуацію у світі, вона навела таке визначення: «Ось що ми називаємо «розумною силою» – використовувати всі

можливі інструменти, щоб досягти миру та безпеки, нікого не залишаючи на узбіччі, поважаючи навіть своїх ворогів, намагаючись зрозуміти, відчутти їхню точку зору, допомогти позначити проблеми та знайти їхнє рішення» [61]. Дж. Най активно підтримував Х. Клінтон та її політику під час виборів на посаду Держсекретаря США і вважав «розумну силу» найкращою альтернативою політиці Дж. Буша.

Таким чином, очевидна відмінність «розумної» та «м'якої» сил – перша не виключає традиційних інструментів зовнішньої політики, таких як війська та економічний примус, тоді як друга спирається лише на привабливість. Багато дослідників вважають, із запровадженням до арсеналу зовнішньої політики США «розумної сили», позиції «м'якої сили» як такої ослабли, оскільки вона стала нерозривно пов'язана з «жорсткою силою».

У наступні роки Дж. Най не залишив дослідження «м'якої сили» та опублікував безліч статей, присвячених цьому феномену, адаптуючи концепцію до сучасних реалій та відповідаючи на претензії критиків. Зокрема, він присвятив кілька робіт своїй точці зору на популярні ідеї щодо заходу Америки та піднесення Китаю. У своїй статті «Recovering American Leadership» Дж. Най висуває ідею про те, що США має потенціал для того, щоб залишитися лідируючою нацією у XXI столітті, але для цього необхідно навчитися прислухатися до партнерів на міжнародній арені та ділити лідерство з іншими країнами [49]. Одним із ключів до цього може бути використання концепції «розумної сили». Збалансоване лідерство, засноване на ідеалах лібералізму, що використовує «м'яку» або «розумну силу» як інструмент зовнішньої політики, є за Дж. Наєм, стратегією процвітання США.

До появи мережі Інтернет публічна дипломатія США включала традиційні програми, спрямовані на молодь:

- 1) професійне навчання молодих лідерів;
- 2) інформаційна пропаганда, що здійснюється через радіо та телебачення;
- 3) проекти, створені задля поширення американської культури там.

Поява нових інформаційних технологій, що охопили широкі верстви населення по всьому світу, змінило суть сучасної публічної дипломатії США. Динамічний розвиток інформаційних технологій та інтернету, що сформував сучасне глобальне інформаційне суспільство, не знає національних кордонів. Інтернет-простір трансформує всі сфери суспільства і держави, результатом чого є зміни характеру міжнародних відносин. Перенесення програм впливу на кіберпростір забезпечило американському уряду цільову аудиторію, що налічує мільйони громадян по всьому світу, а також суттєво розширило можливості маніпулювання громадською думкою. Ці зміни були пов'язані з приходом нового президента Б. Обами до влади у 2009 році, який на відміну від своїх попередників поставив перед публічною дипломатією чіткішу мету: завоювання довіри закордонних аудиторій для вибудовування довгострокових взаємин із владою проблемних регіонів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що публічна дипломатія США пройшла шлях трансформації, спочатку виступаючи як м'якший синонім терміну «пропаганда», а потім стала одним із ключових чинників зовнішньої політики країни.

1.2. Аналіз джерельної бази публічної дипломатії США

Документальна база публічної дипломатії США дуже велика, і великий обсяг даних документів представлений у відкритому доступі у мережі Інтернет. Ми виділили три основні групи джерел: документи законодавчої влади, документи виконавчої влади та документи незалежних відомств. Ознайомившись із нею, можна скласти картину курсу публічної дипломатії, здійснюваного США у конкретний період.

Серед документів законодавчої влади, які стосуються публічної дипломатії, можна виділити насамперед законодавчі акти Конгресу, а потім такі матеріали Конгресу США, як опубліковані на сайтах Палати Представників та Сенату стенограми слухань, різні звіти і доповіді, у тому числі про конкретні

питання або дебати, а також довідники Конгресу. Варто приділити окрему увагу слуханням Конгресу.

Слухання Конгресу охоплюють різноманітну тематику, проте нас цікавлять ті з них, які проходили у профільних комітетах, пов'язаних із міжнародними відносинами. Нижче ми розглянемо деякі слухання комітетів Конгресу, які якимось чином торкаються сфери публічної дипломатії.

На сайті комітету Палати Представників з міжнародних відносин у розділі слухань можна знайти інформацію, що регулярно оновлюється, про минулі слухання: дата, учасники, питання, що порушуються. Як правило, є відеозапис і повна стенограма.

Розглянемо на прикладі кілька слухань. 9 березня 2017 року відбулося слухання, присвячене темі передбачуваного російського втручання в хід виборів у США, під назвою *Undermining Democratic Institutions and Splintering NATO: Russian Disinformation Aims* (можна перекласти, як «Підриг демократичних інституцій і розкол НАТО: цілі») [38]. На початку документу перераховуються присутні на слуханні, складено список запрошених до участі гостей та експертів, матеріалів виступаючих та додатків. У фокусі слухання – питання захисту державного суверенітету США від посягань ззовні, зокрема, з боку Російського уряду, захист демократичних інститутів від російської атаки, вибудовування грамотної публічної дипломатії з метою зменшення впливу російської пропаганди (серед рупорів поширюючих російський вплив, наприклад, RT і Sputnik) [39, с. 1].

Один із запрошених гостей, колишній президент Естонії Т. Х. Ільвес, стверджує, що дії Росії прямо спрямовані на руйнування НАТО та Євросоюзу [39 с.5]. Закономірно постає питання – які дії Сполучені Штати можуть вжити для протидії? У одній з опублікованих доповідей подано такі рішення, як:

1. Надати докази дій Росії у деталях;
2. Підтримувати діалог із союзниками щодо спільної політики;
3. Сфокусуватись на кібер політиці;
4. Продемонструвати, що американська демократія працює [39, с. 21-22].

Приклади вище показують, які відомості можна виділити з тексту стенограми. Матеріали слухань відображають атмосферу в Комітеті, показують ставлення більшості до питань, що стоять на порядку денному, відображають курс публічної дипломатії. З їхньою допомогою можна зрозуміти, хто з членів Конгресу впливає на формування політичного курсу, які країни називають як співробітники або противники держави, які дії передбачається зробити для успішного проведення дипломатії в публічному полі.

Також можна розглянути деякі інші слухання, представлені на сайті Комітету. Наприклад, слухання від 29 березня 2017 року, здійснене підкомітетом із Середнього Сходу та Північної Африки, присвячене іранській програмі, санкціям та корпусу вартових ісламської революції. («Testing the Limits: Iran's Ballistic Missile Program, Sanctions, and the Islamic Revolutionary Guard Corps») [36]. На веб-сторінці слухання також можна знайти запис та повну стенограму. Вже на початку слухання, у вступній промові голови комітету, ми бачимо чітку позицію влади США щодо Ірану. Висловлюється різко негативне ставлення до правлячого режиму Ірану та його дій, особливо програмі балістичних ракет, стосовно режиму Асада у Сирії, підтримці терористичних груп, як-от організація «Хезболла». Яскраво ілюструє суть наступного вислову голови підкомітету, І. Рос-Летинен: «Припущення, що тепер Іран змінить свою поведінку і стане відповідальним членом міжнародного співтовариства, виявилось цілком хибним» [37]. Голова закликає нову адміністрацію посилити контроль за програмою створення ядерної зброї в Ірані, Північній Кореї та Сирії, використовуючи при цьому всі можливі способи, у тому числі ті, що не були використані раніше [37, с. 4]. Загалом, при прочитанні стенограми слухання, складається досить повна картина дипломатичного курсу США щодо Ірану. Висловлюються заклики не реагувати на провокації з боку цієї держави, до посилення санкції, запобігання будь-яким агресивним діям з їхнього боку. Стає ясно, що Сполучені Штати розглядають цю державу як загрозу, і це відношення знайде своє відображення у публічному полі.

Звернувшись до архіву на сайті Комітету по ключовому словосполученню «public diplomacy», можна вивчити попередні документи. Один із них знову присвячений Росії: *Confronting Russia's Weaponization of Information* («Протистояння російській вепонізації інформації») [35]. Це слухання відбулося 15 квітня 2015 року. Голова слухання, а також виступаючі критикують російську пропаганду в країнах Східної Європи, вважаючи, що метою цієї пропаганди є поширення «антидемократичного погляду на світ», дискредитація країн Заходу та розв'язування інформаційної війни. Переважає думка, що всі факти, що надаються російськими засобами масової інформації, мають на меті приховати правду, і що необхідно протистояти російській пропагандистській машині, поширюючи правду. Один з учасників слухання, Е. Вал, журналістка, зазначає: «Ми маємо взяти це на замітку і робити дії, наша найкраща зброя проти цієї пропаганди, що швидко зростає, — правда. Ми просто маємо боротися» [29].

У Сенаті США також існує комітет, присвячений міжнародним відносинам. На сайті цього Комітету можна знайти розділи про новини комітету, заходи та звіти, слухання. Провівши пошук за ключовим словосполученням «public diplomacy» у розділі слухань, можна виявити велику кількість записів та стенограм. Звернемося до слухання від 10 березня 2010 року під назвою *The Future of U.S. Public Diplomacy* («Майбутнє публічної дипломатії США») [82]. На веб-сторінці слухання знаходиться відеозапис, а також свідчення учасників слухання. Авторами доповідей є секретарі з публічної дипломатії. Ознайомившись із текстами їх виступів, можна багато дізнатися про історію розвитку публічної дипломатії США, важливості цього виду дипломатії для успішного позиціонування держави у світовій арені, і навіть стратегії розвитку публічної дипломатії. Наприклад, автор першої доповіді Е. С. Ліберман розповідає про свою роботу в Держдепартаменті США за часів адміністрації президента У. Клінтона, про те, як тоді починала активно розвиватися публічна дипломатія. Вона висловлює думку, що роль публічної дипломатії у формуванні успішного образу США неоцінено велика, і особливо виділяє необхідність програм культурного та наукового обміну, таких як «Фулбрайт» [83].

У доповіді, автором якої є К. Хьюз, перелічені цілі американської публічної дипломатії:

1. Презентувати світові позитивний образ США, заснований на надії та широких можливостях, і навіть на вірі в універсальність базових людських прав – свободи, справедливості, рівності;
2. Ізолювати та дискредитувати войовничі екстремістські угруповання;
3. Виростити розуміння та спільність інтересів між американцями та народами всього світу.

Також автор доповіді називає види заходів, які проводяться в рамках публічної дипломатичної діяльності:

1. Контакти;
2. Освіта та програми обміну (автор називає їх «серцем публічної дипломатії»);
3. Справи дипломатії (конкретні дії, що здійснюються у сферах економіки, охорони здоров'я, освіти тощо, які впливають життя людей);
4. Міжнародне мовлення. [84].

Подані в тексті слухання доповіді є надзвичайно інформативними. У них можна коротко ознайомитися з фактами, що позначають саму суть американської публічної дипломатії, її цілі, завдання та засоби. Що важливо, всі учасники слухання мають безпосереднє відношення до цього виду дипломатії, тобто інформація надходить «з перших рук».

Ще однією категорією документів, які є надзвичайно важливими для розгляду, є джерела виконавчої влади. До таких джерел належать укази та розпорядження президента США, звіти та прес-релізи Держдепартаменту США, збірники документів із зовнішньої політики США, матеріали Ради національної безпеки (РНБ) США, звіти та письмові рекомендації урядових комісій у галузі публічної дипломатії та освіти президенту США та збірники публічних виступів президентів США.

На сайті Білого дому у публічному доступі знаходяться стенограми та відеозаписи виступів президента США та віце-президента США, прес-релізи,

оголошення, а також президентські виконавчі укази. З указами, які вже підписано президентом, можна ознайомитися на сайті Білого дому в розділі *Presidential Actions: Executive Orders* [30]. Більшість із них стосуються внутрішньої політики США, однак є й такі, що побічно стосуються теми публічної дипломатії. Наприклад, указ від 27 січня 2017 року щодо захисту нації від проникнення терористів на територію Сполучених Штатів Америки [31]. Цей указ обмежував в'їзд на територію США громадян Ірану, Іраку, Лівії, Сомалі, Судану, Сирії та Ємену під приводом захисту від радикальних терористичних угруповань, скорочував кількість біженців, допущених до в'їзду на територію США до 50 000. Цей виконавчий указ був підписаний, коли президент перебував на посаді всього тиждень, і відразу ж позначив вектор, в якому рухатиметься зовнішня політика США. Однак після опублікування указу на Д. Трампа посипалась критика. Величезна кількість протестів спалахнула не тільки в США, а й у всьому світі, називаючи рішення президента заснованим на ксенофобії та недалекоглядності. Зрештою, указ довелося скасувати, а його положення переглянути.

На наш погляд, хоч цей указ і не торкається публічної дипломатії безпосередньо, його можна розглядати в такому контексті, оскільки рішення, які президент приймає, безпосередньо впливають на імідж країни. Цей виконавчий указ був виключно резонансним та спровокував широку суспільну дискусію, не лише серед громадян США, а й у всьому світі.

Багато жителів країн, перерахованих у документі, сприйняли це рішення як агресивний випад, звинувачення у можливій приналежності до екстремістського угруповання через конфесію чи національність. Лідери держав Європи засудили дії Д. Трампа та висловили співчуття тим, хто більше не має можливості в'їхати на територію США [15]. Публікація цього указу дуже вплинула на те, як сприймають Сполучені Штати у світі, він сигналізував про зміну зовнішньополітичного курсу за нового президента.

Одним із основних інститутів публічної дипломатії, звичайно, є Держдепартамент США. Звернемося до веб-сайту Держдепартаменту. Нас

цікавить розділ, присвячений справам заступника міністра з публічної дипломатії та зв'язків із громадськістю [79]. На цій сторінці знаходяться підрозділи, в яких розміщено різноманітні відомості про роботу цієї секції Держдепартаменту: прес-релізи, нотатки, біографії службовців, інформація про бюро, що входять до складу цього відомства, програмними матеріалами. Сайт також має архівну версію, відвідавши яку, можна ознайомитися з документами про роботу відомства в період адміністрації президента Б. Обама [80] або Дж. Буша мол. [81].

Щоб розглянути деякі приклади роботи цього відомства, можна звернутися до розділу нарисів та нотаток. Наприклад, промова, виголошена заступником міністра з публічної дипломатії та зв'язків із громадськістю Б. Уртоном під час дискусії Великої сімки, присвяченої культурі та мистецтву, у Флоренції 31 березня 2017 року [19].

Це послання до учасників дискусії пояснює важливість збереження та примноження культурного багатства країн світу, включаючи США, неоціненну роль культури для налагодження контактів між націями, а також потенціал для її використання як інструменту публічної дипломатії. Завдяки стислості цієї промови, і навіть її чітко визначеній тематиці, вимальовується чітка картина того, як культура і мистецтво використовуються у публічній дипломатії США.

Тій же конференції Великої сімки присвячено прес-реліз від 30 березня 2017 року [13]. У прес-релізі коротко позначаються проблеми, що обговорювалися на цьому заході, такі як захист об'єктів культурної спадщини від руйнування терористичними угрупованнями, збереження релігійного та національного плюралізму, відновлення зруйнованих культурних об'єктів, а також обговорення цих проблем з усім світовим співтовариством. До прес-релізу додаються фотографії з місця події. Прес-релізи документують всі заходи, у яких беруть участь співробітники підрозділів, і можуть послужити доповненням знання реальної діяльності, що пов'язані з публічною дипломатією.

Цікавим є розділ сайту, присвячений програмній інформації про публічну дипломатію. На сторінці зазначено, що згідно з розділом 1078 Закону про дозвіл

національної оборони від 2013 року (стаття L. 112-239), який вносить зміни до розділу 501 Закону США про інформацію та про освітній обмін 1948 рік, дозволено розповсюдження матеріалів програми публічної дипломатії у Сполучених Штатах після розповсюдження за кордоном [54]. Дані матеріали доступні у електронному вигляді за посиланням [40]. Веб-сторінка, знайдена за посиланням, пропонує прочитати книгу про культуру та географію США, про права людини та демократію, про спосіб життя американців, освіту та бізнес у Сполучених Штатах. Будь-яка людина з будь-якого куточка планети може ознайомитися з даними публікаціями, які показують США у позитивному ключі. Можна припускати, що це не тільки цікаве джерело інформації про публічну дипломатію, а й, інструмент цієї дипломатії.

Не можна залишити без уваги документи, що надаються незалежними відомствами. Дані організації не є безпосередньо частиною Конгресу, президентської адміністрації або міністерств, але діють у координації з урядом та фінансуються з федерального бюджету. Метою цих відомств є переважно просування американських цінностей за кордоном.

Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) було створено президентом Дж. Кеннеді у 1961 році. Відповідно до статуту організації, серед основних напрямів роботи Агентства: гуманітарна допомога, ліквідація бідності, підтримка торгівлі, сільського господарства, економіки, охорони здоров'я, просування демократії у найбідніших країнах світу [47].

Інтернет-сайт Агенства детально документує його цілі, завдання та результати діяльності. У розділі, під назвою «Звіти та дані», представлені звіти про основні досягнення організації, результати опитувань, політика організації, стратегії та плани. Підрозділ «Інформаційні ресурси» присвячений детальним записам та звітам, аналітиці щодо бюджету та законодавства. У цьому розділі можна знайти такі документи, як Щорічний звіт про діяльність організації.

Скористаємося звітом за 2015 рік як приклад [31]. У документі існує чітка структура: виділяються стратегічні цілі Агенства, і з кожної їх докладно

розписується, які конкретні дії було вжито, які результати отримано, як було використано бюджет, тощо.

Також у документі представлено план діяльності на 2017 рік із такою самою структурою. Даний документ дуже докладний і наочний, представлені таблиці та схеми, які також допомагають скласти уявлення про напрямки діяльності Агенства, конкретні заходи, що проводяться ними, результати та плани на майбутнє.

У розділі «Інформаційні ресурси» також представлений веб-сайт «The Foreign Aid Explorer» [64], який детально розповідає про витрачені на гуманітарну допомогу або інші програми підтримки засобах по кожній країні. Сайт наочний і повністю інтерактивний, представлені інфографіки з кожної країни, де працює Агентство США з міжнародного розвитку. Докладно описано, на які програми та в якій сфері використовується бюджет Агенства.

«Національний фонд демократії», або «Національний фонд на підтримку демократії» було створено у 1983 році з метою розвитку та зміцнення демократичних інституцій у всьому світі. Є некомерційною, двопартійною організацією, що надає фінансування та гранти організаціям та дослідникам у галузі прав людини.

На сайті цієї організації детально освячуються ініціативи, гранти, програми, які здійснюють цей фонд. У розділі публікацій можна ознайомитись із щорічним звітом про функціонування організації. Як приклад ознайомимось зі звітом за 2015 рік [6]. Структура документа є збіркою звітів про надані гранти по регіонах - Африка, Азія, Євразія, Європа, Латинська Америка, Середній Схід та Північна Африка. Кожен розділ починається із загальної розповіді про події, що відбуваються в даному регіоні, про проблеми демократії в країнах, що знаходяться там, про діяльність, що здійснюється там даним фондом. Подано таблиці, в яких зібрано всі реципієнти грантів та отримані ними суми.

Багато уваги у звіті приділено подіям в Україні. Загалом документ є корисним джерелом інформації про напрямки діяльності публічної дипломатії

США. Проте сам веб-сайт фонду не містить великої кількості матеріалів для ознайомлення.

Національний демократичний інститут з міжнародних питань (NDI) – неупартійна, недержавна, некомерційна організація, місією якої є підтримка демократичних інститутів у світі за допомогою громадянських ініціатив, а також сприяння принципам, прописаним у Загальній декларації прав людини [52]. Цей інститут працює у 132 країнах. Щоб ознайомитися з документами цієї організації, звернімося до розділу «Новини та публікації». У розділі можна знайти прес-релізи, нотатки, звіти, результати опитувань громадської думки, офіційні документи. У розділі можна здійснити пошук по регіону, країні, темі або ключовим словам.

Загалом інформація, представлена на сайті, дуже докладна, є велика кількість архівних документів, дуже зручні інструменти пошуку. За поданими документами легко скласти уявлення про діяльність організації та її участь у публічній дипломатії.

В Америці успішно здійснюється законодавча база функціонування федеральних урядових освітніх програм та благодійних фондів, а також цілком результативний механізм організації неурядових структур. До головних законодавчих актів у цій сфері належать документи, які приймаються та видаються Конгресом.

Насамперед, це Закон «Про асигнування та витрати на закордонну фінансову допомогу» («Foreign Operation, Export Financing, and Related Programs Appropriations Act»). Це документи, які Конгрес видає щороку. Вони регулюють обсяг інвестицій у проекти різної спрямованості. Огляд вищевказаних документів дає можливість виявити пріоритети зовнішньої політики США, що трансформуються.

Отже, можна стверджувати, що розміри інвестиційних коштів залежать від ступеня політичної значущості країни у зовнішній політиці США. Крім цього, підвищення субсидування однієї зі сфер суспільного життя держави дає можливість робити висновки про високий ступінь зацікавленості у результаті

того чи іншого процесу. Непідробний інтерес викликає питання фінансування неурядових організацій, до обов'язків яких входить просування американських цінностей та захист національних інтересів держави

Важливо відзначити, що фінансова підтримка США відбувається з використанням двох головних каналів – непряме – через різні неурядові структури, фонди та організації, а також через інформаційне агентство.

Отже, головною рисою законодавчої бази США є, з одного боку, її гнучкість, яка полягає в тому, що законодавчі акти приймаються щорічно, а отже, є можливість оперативно реагувати на зміни, що відбуваються у світі. З іншого боку, США законодавчо включили до механізмів своєї державної публічної дипломатії неурядові структури, створивши жорсткі умови щодо їхнього створення.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ США

2.1. Культурна дипломатія

Публічна дипломатія здійснюється шляхом використання механізмів, що сформувалися за роки практики цього виду дипломатії. Virізняють основні компоненти публічної дипломатії, серед яких:

1. Слухання (сприйняття);
2. Поширення ідей;
3. Культурна дипломатія;
4. Програми обміну;
5. Міжнародне мовлення.

6. Як додатковий елемент виділяється психологічний вплив (психологічна війна), завдяки наявності деяких схожих з публічною дипломатією характеристик [26, с.10].

У цьому розділі ми розглянемо такі основні механізми публічної дипломатії, як культурну дипломатію та програми обміну, а також головний механізм нової публічної дипломатії – цифрову дипломатію.

Нещодавно культурна дипломатія викликала нову зацікавленість у всьому світі з боку урядів, практиків культури та вчених як засіб розуміння, інформування, залучення та впливу на національну та міжнародну аудиторію. Основною цінністю для суспільства й окремої людини поступово стають інформаційні ресурси. За цих обставин роль інформаційного чинника в культурній дипломатії як фактору забезпечення національних інтересів та формування позитивного іміджу держави на міжнародній арені безумовно, виходить на перший план. Особливої важливості це набуває в сучасних умовах швидкої глобалізації інформаційних процесів і прагненні міжнародних акторів до пошуку нових форм міжнародної взаємодії.

У процесі дослідження інформаційного чинника культурної дипломатії, ми хотіли б виділити такі його ознаки:

- наявність державних та недержавних установ, які сприяють поширенню інформації про цінності держави та її культурну спадщину на міжнародному рівні;

- популяризація власної мови на міжнародну спільноту через мистецтво літературу та музику;

- використання можливих культурно-освітніх програм, за допомогою яких відбувається обмін різного роду інформацією.

Інформаційний чинник культурної дипломатії сприяє поширенню інформації, яка в свою чергу, позитивно впливає на розуміння ідеалів та цінностей представників інших культур, допомагає формуванню більш широкого та незаангажованого світогляду, що дозволяє неупереджено ставитися до представників інших культур. У цьому контексті зовсім недаремно багато держав прикладають багато зусиль для популяризації власної мови, створення належних умов для її вивчення.

Н. Калл визначає культурну дипломатію як «спробу актора міжнародних відносин керувати міжнародним середовищем за допомогою популяризації своїх культурних ресурсів та досягнень за кордоном». Також він зазначає, що історично під культурною дипломатією мали на увазі політику держави щодо полегшення здійснення експорту своєї культури за кордон [26, с. 19]. Програми обміну часто включають у поняття культурної дипломатії, проте ми вважаємо, що про цей механізм варто поговорити окремо.

Культурна дипломатія у США займає вагоме місце (на рівні із військовими, економічними та політичними чинниками) та має на меті забезпечувати лідерство у світі. Політичний розвиток США не один раз доводив, що культурний потенціал та культурна спадщина країни відігравали не менш важливу роль у створенні та формуванні статусу світових лідерів, ніж інші елементи глобального лідерства [3, с. 1].

Культурну дипломатію США вважають одним із засобів за допомогою яких реалізується концепція «американського інтернаціоналізму». К. Холмс відзначає, що ця концепція базується на таких принципах як мир, повага до прав і свобод, рівність усіх держав. При цьому він наголошує, що США має за обов'язок забезпечити ці рівні умови та мир, а також дотримуватися демократичних цінностей [2, с. 30].

Г. Шамаєва вважає, що у веденні культурної дипломатії США є лідером [4, с. 75]. Дослідниця вказує, що культурна дипломатія США істотно відрізняється від культурної дипломатії інших країн.[4, с. 75–76].

У доповіді Консультативного комітету з питань культурної дипломатії Держдепартаменту США наведено такі функції культурної дипломатії: «Культурна дипломатія:

- Допомагає встановити довірчі відносини з іншими народами, на які політики можуть спиратися для досягнення політичних, економічних та військових угод;
- Демонструє американські цінності та бореться з поширеним уявленням про те, що американці дріб'язкові, жорстокі та безбожні;
- Підтверджує, що в США існують такі цінності, як сім'я, віра та прагнення освіти;
- Допомагає привернути увагу впливових членів іноземних товариств, що не може бути здійснено за допомогою традиційних дипломатичних засобів;
- Забезпечує позитивний порядок денний для співпраці, незважаючи на політичні розбіжності;
- Створює нейтральну платформу для спілкування людей;
- Є гнучким, універсально прийнятним засобом зближення з країнами, де дипломатичні відносини були напруженими або відсутніми;
- Допомагає охопити широку аудиторію зі значно зниженим мовним бар'єром тощо» [27, с. 1-2].

Перші кроки в галузі культурної дипломатії в США відносяться до часів Першої світової війни, проте лише в 1938 році в Держдепартаменті США вперше

з'явилося відділення культурних зв'язків. У 1936 році було створено план міжамериканського культурного співробітництва, задуманий як американська відповідь на культурну експансію нацистської Німеччини [27, с. 7]. У 1947 р. створено Раду національної безпеки (National Security Council), яка видала директиву СНБ - 4 , метою якої було надання впливу на громадську думку за кордоном. Цьому документу завдячують своєю появою радіо «Голос Америки», Інформаційна служба США, а також програма академічного та освітнього обміну «Фулбрайт». У 1953 р. було сформовано Інформаційне агентство Сполучених Штатів (USIA), і тепер не лише Державний департамент США займався питаннями публічної дипломатії. USIA зокрема займалося організацією культурних проектів – виставок, лекцій.

Сила культурної дипломатії полягає у її здатності викликати відгук майже в будь-якої людини, навіть у того, хто не цікавиться новинами та політикою, або не довіряє офіційним промова. Як зазначає С. Шнайдер, «Що переконливіше: демарш посла на адресу міністра закордонних справ, скоєний заради заклику до лібералізації та дотримання прав людини, чи фільми та музика, які виражають індивідуальність і свободу?» [59].

Створення мовних центрів, проведення етнічних та культурних фестивалів, організація концертів та кінопоказів – все це деякі з тих методів, якими держава може здійснювати культурну дипломатію. Часом, втім, втручання спеціальних відомств навіть не потрібно – витвори мистецтва та культури безпосередньо впливають на необхідну аудиторію, особливо в наші дні, коли все, що завгодно, можна знайти в мережі Інтернет. Безперечно, одне з основних джерел поширення американських цінностей у світі – це популярна культура. Поки що експерти не схильні однозначно стверджувати, що є більш ефективним засобом позитивного впливу на закордонну аудиторію – «м'яка сила» популярної культури чи культурні заходи та програми, які спонсоруються урядом.

Іноді культурні тренди можуть бути підхоплені урядом з метою їхнього включення до арсеналу методів культурної дипломатії. Хорошим прикладом

може бути «джазова дипломатія» США у 1950-1960-ті роки. Музику, особливо джаз і рок-н-рол, багато хто вважає найпотужнішим засобом поширення ідеалів і цінностей Заходу в період Холодної війни. Західна музика потрапляла за «залізну завісу» завдяки нічним програмам Music USA, які вів В. Конновер із 1955 року до своєї смерті у 1996 році. В. Конновер, маловідомий у Сполучених Штатах, став «голосом Америки» для величезної аудиторії у всьому світі. Сам В. Конновер говорив, що джаз – не лише музика свободи, а й «музичне відображення життя в Америці» [59]. Вплив джазу ґрунтувався не лише на самій музиці – міць джазу як посла американської культури впливала з того факту, що американські цінності проголошувалися темношкірими музикантами в епоху законів Дж. Кроу, тим самим демонструючи, що навіть найнепривілейованіші члени американського суспільства поділяють ці цінності.

Для уряду США «джазова дипломатія» стала не лише механізмом культурної дипломатії, а й способом виправити негативний імідж США у питанні расової дискримінації – однією з причин критики з боку СРСР. Втім, музиканти не завжди погоджувалися брати участь у проектах уряду, які вони вважали лицемірними. Коли Д. Гіллеспі був викликаний до Державного департаменту для брифінгу перед туром, він відмовився зі словами: «...Мені подобалася ідея представляти Америку, але я не збирався вибачатися за її расистську політику» [59]. Загалом «джазова дипломатія» — це приклад успішного використання культурного феномену у зовнішній політиці для створення позитивного іміджу держави.

Для культурної дипломатії США характерна активізація у період активного протистояння чи війни, і згасання у мирний період. Після закінчення Холодної війни фінансування програм культурної дипломатії різко знизилося. З 1993 року бюджети скоротилися майже на 30%, персонал скоротився приблизно на 30% за кордоном та на 20% у США, десятки культурних центрів, бібліотек та філій було закрито [27, с.7]. У 1999 році вся діяльність у галузі публічної дипломатії була інтегрована під керівництвом Державного департаменту – USIA було скасовано, що, на думку експертів, завдало величезних збитків програмам

культурної дипломатії. До 2000 року загальний бюджет на всю діяльність у галузі суспільної та культурної дипломатії становив менше восьми відсотків бюджету Державного департаменту або приблизно одну третину від одного відсотка бюджету Пентагону [59]. Між 1995 та 2001 роками кількість учасників програм обміну Бюро з питань освіти та культури Державного департаменту США знизилася з приблизно 45 тисяч до 29 тисяч [27, с. 8].

На сьогодні програмами культурної дипломатії США займається Бюро Державного департаменту США з питань освіти та культури (ЕСА). Відповідно до Закону про взаємну освіту та культурний обмін від 1961 року це відомство працює над тим, щоб будувати дружні відносини між населенням Сполучених Штатів та народами інших країн шляхом організації культурних, спортивних та професійних обмінів, а також за допомогою державно-приватних партнерств. Заходи ЕСА заохочують до участі в них членів так званих «непривілейованих груп», включаючи жінок, расові та етнічні меншини та людей з обмеженими можливостями. Художники, педагоги, спортсмени, студенти та молодь не лише зі США, а й із понад 160 країн земної кулі беруть участь у програмах даного відомства. Випускники програми обміну ЕСА включають понад 1 мільйон осіб по всьому світу, у тому числі понад 75 нобелівських лауреатів і майже 450 нинішніх і колишніх глав держав і урядів [32]. Багато дослідників виділяють програми обміну в окрему категорію, суміжну з іншими програмами культурної дипломатії, і про них йтиметься в окремому параграфі.

Досить цікавим та дієвим в розповсюдженні культурної дипломатії США є робота так званих American Corner (Американських кутків), які фактично є регіональними ресурсними центрами де можна отримати інформацію та знайти програми, що висвітлюють американську історію, культуру, поточні події [14].

Формуючи такі «американські кутки», Держдепартамент США будує розгалужену мережу для реалізації публічної та культурної дипломатії. Система таких організацій досить розгалужена, має різне підпорядкування та фінансування. Як приклад такої організації – Американський дім у Києві – це ресурс в нашій країні для американської культури [42].

Окремо варто згадати американський кінематограф. Цей інструмент можна вважати одним з основних в неофіційній культурній політиці США та як засіб формування іміджу США [2].

Культурна дипломатія США ведеться також різноманітними мистецькими об'єднаннями, фондами та організаціями. Наприклад, фонд Карнегі за міжнародний мир (Carnegie Endowment for International Peace), фонд Open Society Foundations (заснованик Дж. Сорос), MacArthur Foundation. Також культурну дипломатію здійснюють і окремі особи: художники, музиканти, актори і т. д. Досить часто така діяльність є приватною і не узгоджена із офіційною позицією держави. Проте, це є закономірним, оскільки культура не може поміститися в рамки й бути в чітких межах.

Значну роль у культурній дипломатії відіграє комплекс спільних зусиль державного, приватного та громадського секторів. К. Чін – американський дипломат, дослідник питань публічних справ та політики, зауважив, що «...звичайні американці, американські бізнесмени, спортсмени, митці, артисти, часто вміють передати живучість, інноваційність та теплоту, яка притаманна США» [16]. Науковець зауважує, що бюджет країни повинен включати постійне фінансування (якщо не поступове збільшення) того, що щорічно виділяється і констатує, що до 2018 р. сума коштів на «м'яку силу культурної дипломатії» була порівняно невеликою [16].

Загалом неофіційна культурна дипломатія США є більш амбітною та всепроникаючою через економічний аспект, однак це не заважає поширенню американських цінностей через голлівудські фільми, численні ЗМІ, спорт, музичну індустрію та ін. Представники державних органів США закликають своїх громадян до поширення різноманітних культурних ідей, зауважуючи, що таким чином кожен американець виступає у ролі дипломата [34].

Однак варто зауважити, що не кожен культурний захід можна вважати проявом культурної дипломатії. Наприклад, світові гастролі певного американського виконавця не можна вважати культурною дипломатією, лише коли цей виконавець діятиме за узгодженою програмою із урядом США, певним

посольством та ін., буде визначено конкретні цілі, мету, засоби її досягнення, тоді це буде культурною дипломатією.

Однак те, що елементи американської культури стали частиною бізнесу і приносять надприбутки, інколи сприяє зворотному ефекту. Культура стає роз'єднуючим фактором, оскільки часто з метою отримання більшого прибутку відбувається заповнення своїм продуктом культурного середовища інших країн.

М. Каммінгс, досліджуючи американську культурну дипломатію з 1930 рр. й до початку президентства Дж. Буша (мол.), виокремив кілька її особливостей, деякі з них актуальні і з погляду сьогодення: активніше фінансування заходів культурної дипломатії з боку держави спостерігається при наростанні певної кризової ситуації чи перед зовнішньополітичною загрозою; культурну дипломатію важко проводити в умовах глобалізації та збільшення кількості центрів міжнародного впливу; боротьба із тероризмом, що формує напружені відносини із регіоном Близького Сходу, в тому числі й ведення культурної дипломатії; балансування із «провідними» державними інтересами США та бажанням їх забезпечення і застосуванням «м'якої сили» і культурної дипломатії; узгодження внутрішньої та зовнішньої політик США; залежність зовнішньополітичного курсу, в тому числі й культурної дипломатії, від змін керівників Білого дому [17, с. 12].

Підсумовуючи, можна сказати, що культурна дипломатія як механізм публічної дипломатії активно застосовувалася і продовжує застосовуватися урядом США. З завершенням Холодної війни інтерес до публічної дипломатії взагалі та культурної дипломатії зокрема дещо згас, проте нові зовнішньополітичні виклики, що з'явилися з настанням ХХІ століття, зажадали мобілізації всіх можливих політичних засобів, включаючи культурні.

2.2. Програми обміну

Програми обміну є одним із основних та найефективніших інструментів публічної дипломатії, які активно застосовуються в наші дні. Безумовно, вони є чинником «м'якої сили» держави і допомагають просувати цінності країни на міжнародній арені. Але є й вища мета – встановлення більш довірчих відносин між державами, пом'якшення напруги.

Н. Калл визначає дипломатію обмінних програм як спробу актора міжнародних відносин керувати міжнародним середовищем, відправляючи своїх громадян за кордон та приймаючи громадян інших держав у своїй країні на певний період з метою навчання чи сприйняття культури [26]. Президент США Б. Обама об'ємно висловив суть програм обміну у своєму виступі перед студентами у Стамбулі: «Простий обмін інформацією може зруйнувати стіни між нами, оскільки коли люди збираються разом, розмовляють один з одним і діляться досвідом, вони показують свою людяність. Ми згадуємо, що нас об'єднує наша воля до життя, продуктивна та осмислена мета, і коли це відбувається, недовіра слабшає, і невеликі відмінності між нами більше не затьмарюють наші подібності. Так і виникає прогрес» [56].

Уряд США ефективно використовує програми академічного та культурного обміну як інструмент публічної дипломатії протягом багатьох років. Згідно з останньою інформацією, опублікованою на сайті Міжвідомчої робочої групи з міжнародних обмінів та стажування, спонсорованих урядом США, на даний момент у США функціонують 193 обмінні програми з різних напрямків. Загальна кількість учасників становить 3,486,137 осіб, з яких 3,449,207 є громадянами США [41].

Необхідно визначити, які програми обміну можна вважати державними. Міжвідомча робоча група з міжнародних обмінів та стажування, спонсорованих урядом США, визначає міжнародні програми обміну таким чином:

- Заходи, пов'язані з переміщенням людей між країнами з метою сприяння обміну ідеями, розвитку різних навичок, а також для сприяння взаєморозумінню та співпраці, частково фінансованим чи прямо чи частково фінансованим державними коштами США.

- Заходи, що відбуваються всередині країни або поза її межами під егідою уряду США.

- Програми обміну чи навчання, у яких учасники обмінюються інформацією чи розвивають навички, використовуючи програми дистанційного навчання чи інші технологічні методи, такі як телеконференції, відеоконференції та/або Інтернет.

- Програми, які використовують фінансову допомогу уряду США тільки для координації, також можуть розглядатися як спонсорвані урядом США [41].

У статтях вчених присвячених історії виникнення та становлення програм обміну в США, описані основні етапи їхньої еволюції. Автори висловлюють ідею, що саме собою просування американського життя і цінностей решті світу здійснювалося набагато раніше, як з'явилися академічні і культурні обміни. Можна вважати, що місіонери, які займалися просуванням протестантських цінностей у країнах Азії та Латинської Америки, займали схожу нішу. Вони не лише самі вирушали до тих країн, де проходила їхня місія, проводили служби та заняття, а й надсилали представників місцевої молоді на свою батьківщину. Зрозуміло, місіонери робили це, сподіваючись, що ті продовжать просувати цінності християнської Америки після повернення додому. Християнські організації грали активну роль у появі перших програм обміну у тому нинішньому розумінні, особливо у роки Першої Першої світової і після неї. Війна також послужила поштовхом до розвитку академічних обмінів, оскільки європейським університетам не вистачало кадрів та студентів, і вони з радістю приймали американських колег.

Важливим шаблоном розвитку обмінних програм став початок участі уряду у програмах обміну у 1930-ті роки. Згідно зі статтею, наступні фактори підштовхнули даний етап розвитку:

1. Розвиток науки та освіти, пов'язаний з індустріальною революцією та модернізацією;
2. Посилення ролі США на міжнародній арені;
3. Більш активну участь «простих громадян» у політиці;

4. Населення вимагало більшої відкритості у зовнішній політиці [58].

Участь держави у програмах обміну породила суспільну дискусію. Виникло дві точки зору на те, яке місце мають займати освітня та культурна програми обміну в суспільстві та в політиці. Одна з них полягала в тому, що всі програми важливі незалежно від політичних чи економічних інтересів держави, і мають насамперед служити суворо освітнім цілям. Подібний підхід був притаманний програмам обміну, організованих з допомогою приватних фондів і релігійних організацій. Цитуючи резолюцію Спільного консультативного комітету від 1944 року: «Жодна програма з міжнародних культурних зв'язків не має бути інструментом, з допомогою якого одна група людей намагається нав'язати свої ідеї іншій, чи досягти культурної переваги, чи переслідувати цілі, пов'язані з культурою» [67]. Опоненти цієї точки зору стверджували, що оскільки культурні зв'язки є частиною зовнішньополітичної стратегії держави, то неможливо створити такі програми обміну, які мали б стосунок суворо до питань науки, культури та освіти, і не були б пов'язані із загальним курсом зовнішньої політики. Проте, жодна зі сторін не заперечувала користь та необхідність обмінних програм загалом.

Втім, початок Другої світової війни поклав край дискусії. Незважаючи на тяжкість воєнного стану, американський уряд не згортав обмінні програми за деякими напрямками, такими як Близький Схід, Африка та Східна Азія, і навіть розширював їх.

Після закінчення війни у сфері культурних та академічних обмінів відбулося кілька основних подій. Перше – створення програми освітніх грантів Фулбрайта, друге – прийняття Акту Сміта-Мундта (United States Information and Educational Exchange Act), і третє – холодна війна. Зарубіжні експерти виробляють три основні етапи формування політик США у сфері міжнародних обмінних програм:

- Перший етап: 1938-1945 рр. - у цей період з'являються перші програми міжнародного обміну;

- Другий етап: 1945-1953 р.р. - розвиток програм академічного та культурного обміну, пов'язаний з початком «холодної війни»;
- Третій етап: 1953-1960-і роки - період подальшого розвитку освітніх обмінів та їх поширення зони їхньої дії на різні регіони [22].

У 1945 р. сенатор В. Фулбрайт запропонував законопроект, який дозволяв би використовувати кошти від продажу надлишків армійської власності для просування програм академічного обміну. У серпні 1946 року президент Г. Трумен підписав законопроект, і так з'явився Акт Фулбрайта [21]. Законопроект не зустрів ні опозиції, ні ентузіазму з боку Сенату. Програма існує і по сьогодні, на даний момент є найбільшою програмою обміну в США. У ній беруть участь 160 країн, а кількість випускників, починаючи з 1949 року, становить понад 380,000 осіб [21]. Сам В. Фулбрайт дуже високо оцінював роль подібних програм: «Програми академічного обміну мають здатність перетворити нації на людей, вони привносять людяність у міжнародні відносини, як жодна інша форма комунікації» [22].

У той період роль програм академічного обміну як інструменту зовнішньої політики ще не була визначена. Багатьох інвесторів, законотворців та академіків турбував пропагандистський потенціал програм обміну; у їх розумінні такі проекти мали носити суто академічний характер. Під час дебатів про ухвалення акту Сміта–Мундта, представники Американської ради з освіти засудили включення пропагандистських елементів до академічних програм. Вони турбувалися, що «якщо освітні культурні заходи не будуть відокремлені від політичної пропаганди, то громадяни інших країн можуть побачити у цьому нову форму Американського культурного імперіалізму» [43]. Забігаючи наперед, можна відзначити, що спроба відокремити політику від культури в даному випадку не була ефективною, оскільки програми обміну все-таки є інструментом публічної дипломатії.

Програми обміну, створені задля відносини з СРСР, довгі роки були одним з пріоритетних напрямів. Особливо яскраво це виявилось в роки «холодної війни», коли обмінні програми багато в чому стали одним із засобів

налагодження взаєморозуміння між державами, що були суперниками. Одним із основних нормативних документів, що регулювали співпрацю в цій галузі, була підписана 27 січня 1958 р. у Вашингтоні «Угода між СРСР та Сполученими Штатами про обміни в галузі науки, техніки, освіти, культури та інших галузях» («Agreement between the United States також відома під назвою «Угода Лейсі - Зарубіна»). Цей договір став першим документом, який регулював питання культурних та академічних обмінів між СРСР і США, він торкався безлічі сфер, включаючи науку, медицину, ЗМІ, сільське господарство тощо. Незабаром після підписання, 17 американських та 22 радянські учасники обмінних програм відвідали СРСР та США відповідно.

«Угода Лейсі – Зарубіна» була не єдиною. Надалі були інші документи, що стосувалися питань академічної та культурної співпраці. 19 червня 1973 р. під час візиту Генерального секретаря ЦК КПРС Л.І. Брежнєва у Вашингтоні було підписано Загальну угоду між СРСР та США про контакти, обміни та співробітництво, що діяла до 31 грудня 1979 року. Ця угода встановлювала порядок організації обмінних програм.

У 1990-ті роки. розпочався новий етап. Незважаючи на розпад СРСР, співпраця у сфері академічних та культурних обмінів не припинилася — тільки тепер вона здійснювалася з новими державами. Загалом кількість обмінних програм у цей період збільшилася, проте експерти зазначають, що інтерес до культурного обміну в 1990-ті роки дещо згас: просування американських цінностей після розпаду СРСР вже не здавалося таким життєвоважливим завданням.

Велику кількість інформації, присвяченої цілям, механізмам та джерелам фінансування програм обміну, можна знайти на інтернет-ресурсах Держдепартаменту США, різних зовнішньополітичних відомств та груп, окремих сайтах різних обмінних програм. На сайті Міжвідомчої робочої групи з міжнародних обмінів та стажування, спонсорованих урядом США, опубліковано звіт про роботу за 2014 рік. У поданому звіті перераховані зовнішньополітичні

цілі, поставлені Стратегічним планом Державного департаменту/АМР США на період 2011-2016 рр., яким повинні виконувати всі програми, що проводяться:

1. Протидіяти загрозам Сполученим Штатам та міжнародному порядку та просувати громадянську безпеку в усьому світі;
2. Ефективно сприяти позитивним змінам у прифронтових державах;
3. Розширювати ряди процвітаючих, стабільних та демократичних держав шляхом заохочення ефективного, демократичного управління, а також поваги до прав людини;
4. Надання гуманітарної допомоги країнам, які постраждали від стихійних лих;
5. Підтримка процвітання США шляхом здійснення економічної дипломатії;
6. Просування інтересів США за допомогою програм публічної дипломатії, створення міцних зв'язків між народом США та населення всієї земної кулі;
7. Здійснення ефективного та прозорого державного та консульського управління, забезпечення надійної присутності уряду США на міжнародній арені [41, с. 19].

Досягнення цих цілей визначає успішність та ефективність програм обміну для уряду США та їх зовнішньополітичного курсу. Кожна програма може сприяти досягненню однієї або кількох із цих цілей (див. Додаток А).

Існує велика кількість різноманітних програм обміну для різних категорій населення, втім, як правило, більшу частину учасників складають школярі, студенти та викладачі [41, с. 23]. Як правило, більшість програм обміну проходять за схожою схемою: учасник відправляється в країну, що приймає, на певний термін, протягом якого йому належить стажування, навчання або певна культурна програма. Учасники зазвичай проживають у сім'ї добровольців, які бажають прийняти іноземного гостя, або на кампусі серед інших студентів з обміну. Для учасника програми пріоритетними цілями може бути підвищення рівня знання мови приймаючої країни, отримання професійного досвіду, розширення кругозору, проникнення місцеву культуру, навчання тощо.

Експерти традиційно виділяють дві основні категорії: здобуття культурних знань і здобуття мовних навичок. У межах цих категорій програми обміну приносять істотну користь своїм учасникам як у короткостроковій, і у довгостроковій перспективі. Втім, більшість відомостей про ефект, який надається обмінними програмами, є радше особистою думкою вчених чи політиків, оскільки практично немає широкомасштабних досліджень, присвячених цій темі.

Ті програми обміну, які переважно орієнтовані на підвищення рівня володіння іноземною мовою, зазвичай, наголошують на тривалому перебуванні учасника приймаючої країни. Крім того, у таких програмах зазвичай є навчальний елемент (курси, університетські чи шкільні заняття тощо). Дослідник М. Дуаєр у своїй роботі 2004 року зазначає, що чим довше термін програми обміну, тим ефективніший результат: мовні навички закріплюються на 50 років після завершення програми [68].

Крім оволодіння мовою, програми обміну приносять інші вигоди культурного та особистого характеру, такі як підвищення поінформованості студентів про систему освіти за кордоном, а також формування толерантності та поваги до інших культур, відкритості нового. Також стверджується, що «виживання в сучасній економіці знань вимагає набуття, розвитку та регулярного оновлення знань, навичок, компетентності та здатності працювати на міжкультурному рівні», і академічний обмін розглядається як один із можливих підходів до досягнення такої мети. Програми обміну відіграють роль у підвищенні громадянської обізнаності та розвінчанні стереотипів, що сприяє обміну найбільш передовою інформацією.

Академічний обмін передбачає тісний зв'язок між набуттям академічних навичок, таких як мова, та спеціальною підготовкою з певних предметів, а також отриманням певного культурного багажу. Крім оволодіння мовою, академічний обмін сприяє набуттю міжкультурної компетентності. Міжкультурна компетентність має на увазі здатність взаємодіяти, ефективно спілкуватися та співпрацювати з людьми та спільнотами різного походження. Багато експертів

стверджують, що такої компетентності не можна набути шляхом простого спостереження за іноземною культурою – вона потребує активної участі з боку учня. В умовах посилення глобалізації та виникнення все більш міцних зв'язків між державами наукова спільнота особливо зацікавилася цим феноменом, проте, на відміну від мовних навичок, рівень яких можна легко протестувати та виміряти, міжкультурна компетентність є суб'єктивним параметром, який складно адекватно оцінити.

У статті Н. Цветкової як одне з перших досліджень ефективності програм обміну вказано доповідь Дорадчої комісії з міжнародних освітніх і культурних питань США від 1963 р. У цій доповіді автори дослідження опитали 2700 учасників програм у 20-ти країнах, і навіть групу з 1200 осіб у тих країнах, але які брали участь у обмінних програмах.

Результати аналізу наочно показали, що освітні обміни сприяють поліпшенню взаєморозуміння між націями та загалом ефективні просування інтересів країни. Дискусії щодо ефективності програм академічного та культурного обміну тривають до сьогодні. Існують підтвердження того, що в деяких випадках у випускників таких програм, через негативний досвід перебування в країні або ж неприяні до місцевого способу життя, формується вороже ставлення до держави, що приймає. Наводиться приклад С. Кутба, єгипетського державного службовця, який був «так розчарований американським матеріалізмом, що став одним із значних діячів ісламістського екстремізму» [68]. Також можна згадати М. Симоньян, яка, будучи випускницею організованої Держдепартаментом США програми Future Leaders Exchange, є головним редактором телеканалу Russia Today, російського пропагандистського ЗМІ.

Розвиток сучасних технологій та цифрової дипломатії надають експертам нові можливості оцінки результатів обмінних програм, наприклад, А. Фішер пропонує дослідити діяльність учасників програм, аналізуючи соціальні мережі.

У статті Н. Цветкової також згадуються наступні складові успіху програм обміну, метою яких є свого роду «вкладання в майбутнє» — формування

майбутньої політичної еліти, здатної інкорпорувати цінності держави, яка приймає, у свій політичний порядок денний. Насамперед важливо проводити суворий відбір учасників, і краще вибирати тих, які напевно досягли б успіху і без участі у програмі [68].

Однак, безперечно, саме життя в іншій країні є джерелом неоціненного досвіду, який може бути перетворений на конкурентну перевагу в політиці чи кар'єрі. У кращому разі, учасник також краще розумітиме культуру приймаючої країни і матиме позитивне ставлення до неї. Для країни-організатора програми буде ідеальна ситуація, в якій учасники програми обміну на основі загального досвіду участі формують міцні зв'язки, свого роду співтовариство успішних людей; таке співтовариство у результаті може стати основою появи нової політичної еліти.

Ознайомившись зі звітами про діяльність програм обміну в США, можна переконатися, що американський уряд приділяє їм велику увагу і робить на них ставку як інструмент публічної дипломатії і фактор «м'якої сили». Обмінні програми активно фінансуються державою, просуваються у країнах, ключових для американської зовнішньої політики.

На закінчення можна сказати, що програми обміну є ефективним інструментом публічної дипломатії, який активно застосовується у зовнішній політиці США для просування американських цінностей, створення сприятливого образу цієї держави, обміну знаннями та покращення взаєморозуміння з іншими країнами.

2.3. Цифрова дипломатія

Цифрова дипломатія є, мабуть, наймолодшим із механізмів публічної дипломатії. З розвитком цифрових технологій та їх міцним входженням у життя людей по всій земній кулі стало очевидним, що ігнорувати можливості нових медіа було б великою помилкою. Неймовірно успішна виборча кампанія Б. Обама створила прецедент, і вже незабаром соціальні мережі, блоги, чати та інші

інтернет-платформи міцно увійшли до зовнішньополітичного інструментарію. Спочатку поняття «цифрова дипломатія» застосовувалося до публічної дипломатії США, що здійснюється за допомогою соціальних мереж в обхід офіційних каналів. На сьогоднішній день цифрова дипломатія активно застосовується більшістю країн світу. Як зазначають автори проекту Twiplomacy, інтернет-дипломатія перетворилася з другорядного інструменту політичної діяльності на основний механізм публічної дипломатії — «соціальні мережі стали партнером дипломатії» [70].

У зв'язку з виникненням цифрової дипломатії США з'явилися такі концепти:

- Безпосередньо цифрова дипломатія (digital diplomacy);
- Інтернет-дипломатія (Internet diplomacy);
- Дипломатія соціальних мереж (Twitter diplomacy);
- Публічна дипломатія Web 2.0 та ін.

Але найпоширенішим терміном є цифрова дипломатія. Загалом цифрова дипломатія – це механізм впливу на зарубіжну аудиторію за допомогою низки методів: розміщення радіо- та телепередач в Інтернеті, поширення у відкритому доступі літератури про США у цифровому форматі, моніторинг дискусій у блог-просторі, створення персоніфікованих сторінок урядовців у соціальних мережах, мобільне розсилання. Механізми цифрової дипломатії США влаштовані в такий спосіб, щоб отримувати відгук (feedback) від цільової аудиторії.

Якщо порівнювати цифрову дипломатію з традиційною публічною дипломатією США, то можна побачити такі особливості: мета як одного так і іншого видів дипломатії по суті залишаються незмінними, проте змінюються методи реалізації дипломатії, а також цільова аудиторія – для цифрової дипломатії це насамперед молодь, схильна до протестних настроїв, а також дисиденти, та змінюються методи просування послання (message) – не одностороннє інформування, а діалог. Джерела цифрової дипломатії США – це неурядові та мережеві організації, які впливають на певну частину зарубіжної аудиторії, а платформа цифрової дипломатії – безпосередньо мережу Інтернет.

Проте нині внаслідок широкого розповсюдження інтернет-технологій поряд із традиційною публічною дипломатією починає активно розвиватися новий вид зовнішньополітичної діяльності США, офіційно названий Держдепартаментом «цифровою дипломатією» (digital diplomacy). У ЗМІ, доповідях Держдепартаменту також зустрічаються терміни "інтернет-дипломатія" (internet diplomacy), "дипломатія web 2.0" (diplomacy web 2.0), "дипломатія соціальних мереж" (social network diplomacy).

Можна говорити про деякий відхід США від класичного розуміння ролі та місця публічної дипломатії у зовнішній політиці: По-перше, джерелом цифрової дипломатії виступають неурядові та мережеві організації, які ефективніше охоплюють своїм впливом певну частину зарубіжної аудиторії; по-друге, платформою для цифрової дипломатії є мережа Інтернет, куди переносяться новинні та музичні формати радіо- та телепрограм, просування іміджу США тощо; по-третє, члени закордонних неурядових організацій, користувачі мережі Інтернет та молодь стають основними адресними групами цифрової дипломатії США; нарешті, три стратегічні концепції використовуються у цифровій дипломатії США: м'яка сила (soft power), розумна сила (smart power) та концепція діалогу. Остання концепція передбачає зворотний зв'язок від цільової аудиторії та швидку реакцію США, але діалог не є основною формою цифрової дипломатії США. Методи їх реалізації змінюються: акцент робиться саме на використанні нових технологій для реалізації зовнішньополітичних цілей. Змінюється і аудиторія, на яку спрямовано вплив. Якщо раніше цю групу складали лідери у своїх сферах, закордонна еліта, то сьогодні це освічена молодь, яка активно користується новими гаджетами.

Цільова аудиторія цифрової дипломатії отримала назву «громадян мережі Інтернет». Це молоді люди з активною громадянською позицією, які не лише є частими користувачами нових медіа, а й самі нерідко бувають творцями соціально та політично значущих інтернет-ресурсів, організовуючи таким чином майданчик для проведення протестних акцій. Важливо також відзначити, що на відміну від традиційної публічної дипломатії, нова передбачає реакцію у

відповідь зарубіжної аудиторії. Так вибудовується діалог уряду США зі світовою громадськістю.

З урахуванням таких інформаційних та технологічних змін американська публічна дипломатія знайшла вираз у новій формі, де помітну роль почали відігравати нові медіа. Наприклад, електронні журнали про США, нові інтернет-портали, програми інтерактивного радіо/телебачення «дозволяють уряду США швидко досягати споживачів, миттєво отримувати зворотну реакцію аудиторії та, як наслідок, змінювати зміст своєї інформаційної пропаганди.

З погляду Державного департаменту США, цифрова соціальна мережа надає доступ до соціального капіталу у формі позитивного досвіду як через зв'язок досвіду іноземця зі США, його людьми, культурою, так і з цінностями, а також через зв'язки, які американські громадяни роблять за кордоном. Крім того, взаємодія між кількома мережами у часі та просторі забезпечує велике охоплення, а довгострокова взаємодія діє як мультиплікативний ефект. Визнаючи, що не весь досвід буде позитивним, мережа може також служити ресурсом у цих випадках для пом'якшення або вирішення проблем

Однак шлях уряду США до визнання ролі нових медіа у зовнішній політиці не був простим. Н. Калл у своїй статті «Long Road to Digitalized Diplomacy: A Short History of the Internet in U.S. Public Diplomacy» зазначає, що цифрові інновації та їх застосування в публічній дипломатії не одразу отримали визнання з боку політичних діячів і були зустрінуті з певним спротивом. У Держдепартаменті були свої традиції, ієрархії та пріоритети, що склалися роками, і тому цифрові технології розглядалися лише як ще одна форма медіа чи каналу пропагандистської діяльності, а не як механізм діалогу між необхідною аудиторією та урядом. Н. Калл вважає, що департамент боявся ризику та негативної оцінки своїх дій з боку Капітолію. Проте терористичні акти 11 вересня знову привернули увагу до публічної дипломатії США. Діючий в той час, державний секретар К. Пауелл миттєво взявся за модернізацію Держдепартаменту. Він створив Управління електронної дипломатії (Office of E-Diplomacy), всі американські дипломати отримали у своє користування телефони

Blackberry для миттєвої передачі інформації, а всі американські дипломатичні представництва обзавелися власними веб-сайтами. Влітку 2003 року Консультативна комісія США з публічної дипломатії опублікувала доповідь, присвячену цифровій дипломатії, де було представлено новий проект «Віртуальні консульства». Перше віртуальне консульство було запущено у Єкатеринбурзі.

Ще одним новим проектом стала кампанія «Загальні цінності», яку розпочав заступник секретаря Ш. Бірс з метою відновлення відносин США з арабським світом. У рамках проекту мусульмани на всій земній кулі мали поділитися своєю думкою про США на сайті www.opendialogue.org. Н. Калл зазначає, що незважаючи на зусилля Держдепартаменту, проблема ставлення до США в ісламському світі надто велика, і проект не приніс бажаних результатів [24, с. 5-6].

«Золоте століття» цифрової дипломатії США настає разом із приходом президента Б. Обама до Білого дому. Саме тоді починає формуватися інтернет-дипломатія у тому вигляді, в якому вона існує зараз. У 2009 році Урядом США було вперше визначено політичні цілі цифрової дипломатії. Основною з них є підтримка опозиції та підігрів протестних настроїв серед користувачів інтернету в країнах з авторитарними урядами. Також цифрова дипломатія покликана протистояти пропаганді ісламського екстремізму та діяльності терористичних організацій у мережі Інтернет. Ключовим діячем у цій сфері багато дослідників називають держсекретаря Х. Клінтон. Вона стала ініціатором програми «Державне управління в XXI столітті» («Twenty-first Century Statecraft»), велику увагу в якій було приділено цифровій дипломатії [86]. Радник Х. Клінтон А. Росс став автором ідей, які є основою американської цифрової дипломатії. Перша з них полягає в тому, що Інтернет слід представляти як нового актора на міжнародній арені, а користувачі інтернету – своєрідне населення цієї нової держави, на яку повинні бути орієнтовані програми цифрової дипломатії США. По-друге, американські дипломати повинні обов'язково використовувати соціальні мережі для того, щоб налагодити контакти з населенням. По-третє, для

досягнення успіху у здійсненні своїх програм цифрової дипломатії США слід прагнути забезпечити доступ до Інтернету громадянам у всьому світі [86].

Дослідники поділяють проекти цифрової дипломатії США на такі групи, залежно від напрямку діяльності:

- Проекти, спрямовані на негативно налаштовану молодь;
- Проекти, спрямовані на залучення користувачів до інтерактивного радіо та телебачення;
- Проекти, призначені для мобілізації дисидентів;
- Проекти для створення діалогу між урядом США та користувачами Інтернету.

А. Рос також називає одну з найбільших проблем, з якою стикається інтернет-дипломатія неможливість повністю контролювати соціальні медіа, що є певним ризиком. Першим найбільш сильним «струсом», що продемонстрував ефективність цифрової дипломатії, став «зелений рух» в Ірані в червні 2009 року. Потім відбулися події 2010-2011 р., – «арабська весна», – важливу роль в організації якої відіграли соціальні мережі. Як зазначає А. Росс, цим рухам знадобилося б десятиліття на виникнення і розвиток, якби не поширення текстової та відео-інформації онлайн, що справило ефект бомби, що розірвалася. На думку А. Росса, поняття «цифрова дипломатія» та «класична дипломатія» у майбутньому будуть тотожними. Кордон між класичною та цифровою дипломатією з часом зітреється, а для того, щоб це сталося, необхідно надавати можливості поколінню людей, які найбільше зацікавлені в інноваціях і від народження орієнтуються в нових технологіях – тобто молоді [12].

Для успішного здійснення програм цифрової дипломатії велике значення має задіяння максимальної кількості інтернет-платформ, проте особливо серед них виділяється соціальна мережа Twitter. Короткі, ємні повідомлення, можливість миттєвого оповіщення, а також оцінки ефективності в кількісних показниках зробили цей ресурс одним із головних у політичній та новинній сфері. Феномен впливу Twitter на дипломатію навіть отримав свою власну назву Твітпломатія.

Twitter також став унікальним у своєму роді фактором мобілізації населення і був неодноразово використаний для посилення протестних настроїв і подальшої трансляції протестних заходів, що виникають. Серед таких «Twitterреволюцій» експерти виділяють революцію в Єгипті у 2011-2013 рр., акції проти корупції у Туреччині у 2014 р., революція в Україні у 2013-2014 рр., та багато інших, так само до них можна віднести і події у Венесуелі. Е. Вілорія зазначає, що Твіттер став «модним інструментом для монтажу та дестабілізації в інформаційній та психологічній війні» [15].

Одним із наслідків популярності Twitter також називають поляризацію політики та виникнення «політичних знаменитостей». Ті політичні діячі, які мають велику кількість підписників у Twitter і привертають багато уваги своєю діяльністю в соціальних мережах, набувають більшої політичної ваги. Серед таких «політичних знаменитостей» можна виділити сенаторів від Демократичної партії США А. Оказіо-Кортес, І. Омар, экс-президента Д. Трампа та звісно нинішнього президента Дж. Байдена. Експерти вважають, що виникнення багатьох нових гравців, які впливають на громадську думку, ускладнить діяльність офіційних урядових відомств, які просувають єдиний політичний курс [23]. Популярність і яскрава риторика стають важливішими, ніж ясна та чітка політична програма. Ті питання, які легше висловити за допомогою соціальних мереж, володітимуть порядком денним. Це слушно як для питань внутрішньої політики, так і для публічної дипломатії.

Цифрова дипломатія є найновішим і багатообіцяючим механізмом публічної дипломатії. На сьогоднішній день неможливо заперечувати вплив Інтернету на політичні процеси. Програми цифрової дипломатії реалізуються в США вже протягом кількох років, проте з часом виникають нові тренди, такі як персоналізація політики та виникнення «політичних знаменитостей».

РОЗДІЛ 3

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ США НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

3.1. Публічна дипломатія США за адміністрації Дональда Трампа

Несподівана перемога Д. Трампа на виборах президента США змусила експертів замислитися над тим, як зміниться з приходом нової адміністрації стратегія публічної дипломатії США. Президентський термін Д. Трампа випав на непростий період, відзначений блискавичним розвитком цифрових технологій, напругою у світі і різними зовнішньополітичними викликами.

Р. С. Захарна напередодні інавгурації нового президента США припустила, що його курс у сфері публічної дипломатії буде наділений такими особливостями:

1. Соціальні мережі за важливістю перевершать елітні (традиційні) медіа. Стратегією Д. Трампа в період передвиборчої кампанії була перевага соціальних мереж традиційним медіа, і певною мірою протиставлення їх один одному. Публічна дипломатія, таким чином, також здійснюватиметься за допомогою Інтернету.

2. Персоналізована політика. Будь-яка людина приєднується до участі в політиці особисто, в чому їй знову ж таки сприяють соціальні мережі.

3. Емоційність. Концентрація на емоціях як спосіб вплинути на громадськість, емоції як спосіб самовираження та самоідентифікації.

4. Справжність та самовираження. Нефільтроване спілкування, заперечення політкоректності.

5. Емоційна ідентифікація. Ідентифікація заснована на спільності емоцій, наприклад обурення з приводу питання імміграції.

6. «Смерть» цільової аудиторії. Після поразки Х. Клінтон спостерігачі оголосили про кінець політики ідентичності, тобто стратегії звернення до певних етнічних чи соціальних груп.

7. Щира участь замість дипломатичності. Головне – завоювати якнайбільше сердець, а не просувати інтереси держави [87].

Після обрання Д. Трампа на посаду президента 20 січня 2017 року, можна зробити висновок, що дані прогнози виявилися близькими до істини. Активне використання соціальних мереж (особливо Twitter), апеляція до емоцій, персоналізація політичного курсу – все це характерно для обраного Д. Трампом стилю ведення справ. Є підстави вважати, що Д. Трамп був одним із найвпливовіших світових лідерів у сфері соціальних мереж. Згідно з дослідженням проекту Twiplomacy «Twiplomacy Study 2018», обліковий запис Д. Трампа в Twitter, @realDonaldTrump, був найпопулярнішою сторінкою світового лідера на даній платформі з більш ніж 52 мільйонами підписників [87] (див. Додаток Б)

За 2018 рік він зміг набрати найбільшу кількість взаємодій, а його твіти в середньому налічували понад 20 000 ретвітів. Йому також належить твіт із рекордною серед усіх світових лідерів кількістю ретвітів, у якому він звинувачує канал CNN у поширенні fake news. Втім, справжня популярність лідера США ставиться під питання – він був звинувачений у використанні ботів для збільшення кількості підписників [22].

Президент США використовував свій особистий обліковий запис у Twitter, @realDonaldTrump, як свій основний канал для заяв і коментарів у сфері зовнішньої та внутрішньої політики, а не обліковий запис @POTUS, створений при Б. Обамі з метою служити офіційним обліковим записом президента США [65]. Проте діяльність Д. Трампа в Інтернеті не обмежувалась лише Twitter: персональна сторінка президента США у Facebook була другою за популярністю серед Facebook-аккаунтів світових лідерів. За 2018 рік, втім, активність відвідувачів на сторінці зросла лише на 3 відсотки.

Президент США також був відомий своїми різкими висловлюваннями, що межують з образами, на адресу своїх опонентів. Дослідники зазначають, що нестримність Д. Трампа щоразу викликала хвилю здивування у ЗМІ та серед світових лідерів. Дуже небагато політичних фігур безпосередньо відповідали президенту Трампу в Twitter, не наважуючись розпочати віртуальну війну. У статті, присвяченій антагоністичній публічній дипломатії Д. Трампа та її можливим наслідкам для «м'якої сили» США, К. Майлз та П. Суровіц стверджують, що активне використання засобів цифрової дипломатії у поєднанні з популістськими тенденціями у внутрішній політиці призвели до того, що практика публічної дипломатії зазнала «інфантилізації, неформалізації та інтелектуального зубожіння» [63]. Автори статті різко критикують президента за його стиль комунікації: «Антагоністичні, «персоналізовані» комунікаційні стратегії Трампа обходять встановлені кодекси поведінки публічної дипломатії. Його відмова від цих кодів та використання протонародної риторики для імітації популістських стратегій у всьому його дискурсі надає ізолюючий вплив на іноземну аудиторію» [63].

Загалом вся твіттер-політика Д. Трампа працювала на підтримку його образу – сучасного, прогресивного, зацікавленого, співчутливого президента. Твіттер безперечно допомагав йому вести передвиборну кампанію 2020: нагадувати про виконану роботу, повідомляти проміжні результати, публікувати промови та репостити слова підтримки. І, звичайно, Твіттер був зброєю. «Попереджувальні постріли» з нього американський президент робив регулярно. Наприклад, повідомляв, кого планує звільнити, або яке рішення щодо зовнішньої політики планує ухвалити.

Твіттер Д. Трамп використав як інструмент абсолютно універсальний. Наприклад, однією з цілей було переключення уваги з власних проблем на проблеми опонентів. «ЗМІ витрачають більше часу на криміналістичний аналіз промови Меланії, ніж ФБР витратило на електронні листи Хілларі», – такий твіт американський президент опублікував після того, як журналісти виявили, що мова дружини на його підтримку копіює висловлювання М. Обами.[68]. У день

публікації посту у соціальних мережах розгорілася неабияка війна між прихильниками Д. Трампа та прихильниками Х. Клінтон.

Але знаменитість твіттер-дипломатія Д. Трампа здобула не тому. Економічні показники – ось на що американський президент справді зміг впливати своїми публікаціями. Найбагатші люди світу 6 серпня 2019 втратили мільярди доларів через паніку на ринку, спричинену твітами Д. Трампа (серпень 2019 року). У період загострення конфлікту з Китаєм президент США пообіцяв підняти мита на китайські товари, у відповідь Пекін упустив юань до десятирічного мінімуму. Д. Трамп вважав це валютною маніпуляцією та написав про це твіт. Ринки моментально відреагували зниженням: за підсумками торгової сесії фондові ринки США втратили близько 700 мільярдів доларів.

Відповідно до статті Н. Цветкової «Публічна дипломатія адміністрації Д. Трампа: інституційні та політичні виклики», активність президента в Інтернеті створювала проблему для американців у сфері публічної дипломатії, оскільки цінності Д. Трампа та його підхід до комунікації часом були повною протилежністю тих цінностей, які просуває публічна дипломатія США. Зазначається, що «Через це експерти публічної дипломатії скоротили кількість інформаційних потоків про президента, щоб не опинятися в ситуації, коли офіційне міжнародне мовлення США критикує свого президента» [68].

Зміни, які відбулися з публічною дипломатією США в період адміністрації Д. Трампа, також включають таку важливу подію, як скасування Ради управляючих міжнародним мовленням (Broadcasting Board of Governors, або BBG), і створення 22 серпня 2018 року Агентства США з глобальних медіа (United States Agency for Global Media) [33]. Цей закон було затверджено Президентом США Б. Обамою у 2016 році. В рамках цього закону, контроль за невійськовим мовленням у США поміщається під одноосібну відповідальність генерального директора відомства, що призначається в Білому домі та затверджується в Сенаті, що, на думку критиків, може поставити під загрозу незалежність журналістів.

Згідно з реформою, реалізованою наприкінці другого терміну адміністрації Б. Обама, дане відомство, а отже, весь механізм закордонного мовлення США був підпорядкований президенту, проте, зважаючи на відсутність зацікавленості Д. Трампа, він продовжив функціонувати відокремлено, просуваючи напрямок політики, встановлений попередньою адміністрацією: пріоритетною цільовою аудиторією програм із 2014 р. було позначено російськомовне населення країн Європи та Євразії. Так, наприклад, до 2017 року закінчився процес створення цілодобової російськомовної мережі мовлення «Сьогодні», що працює через супутникові мережі та Інтернет, а охоплення аудиторії збільшилося з 0,1-0,3% у 2013 р. до 6,4% населення до 2019 [31, с. 4]. Крім цього, було розширено мовлення у країнах Балканського півострова, а також у країнах колишнього Радянського Союзу. Особливу увагу було приділено Грузії, Україні, Молдові як найбільш уразливим перед російським впливом [7, с. 181-183].

У функції Агентства США з глобальних медіа (USAGM) входить нагляд за всім міжнародним мовленням у США. USAGM забезпечує технічну та адміністративну підтримку мереж мультимедійного мовлення. Агентство керує великою системою супутникових і кабельних каналів, а також системою здійснення мовлення, що швидко зростає, через Інтернет, що обслуговує всі станції мовлення USAGM.

USAGM також має п'ять зарубіжних мереж у своїй структурі: дві федеральні організації – «Голос Америки» та Бюро мовлення Куби, і три некомерційні організації – Радіо «Вільна Європа» / «Радіо Свобода», Радіо «Вільна Азія» та Мережа мовлення на Близькому Сході. Усі ці організації одержують гранти від Агентства [57]. На веб-сайті Агентства США з глобальних медіа можна ознайомитися з такими документами, як Стратегічний план 2018-2022 (BBG Strategic Plan 2018-2022), та Звіт про його виконання (Performance and Accountability Report). У цих документах сформовано порядок денний США у сфері міжнародного мовлення та публічної дипломатії, показано результати роботи, позначено основні напрямки діяльності. Своєю основною місією Агентство США з глобальних медіа називає необхідність «інформувати,

залучати та об'єднувати людей у всьому світі на підтримку свободи та демократії». Цю місію передбачається досягти за допомогою двох стратегічних цілей

1. Розширювати свободу інформації та вираження думок.
2. Поширювати інформацію про демократичний досвід та цінності Америки.

У квітні 2020 р. представники Білого Дому виступили проти одного з основних каналів мовлення – «Голосу Америки» – зі звинуваченням його у трансляції позиції противників США, а не власної держави [51].

Ми можемо припустити, що ця подія була пов'язана з початком нових передвиборчих перегонів у США і була ознаменована все більшим ухилом каналів у бік президентської позиції, проте можемо відзначити, що балансування між лінією президента та власною лінією була відмінною рисою розвитку міжнародних ЗМІ США. Відсутність ініціативи з боку президента стала стимулом для активізації прихильників публічної дипломатії у Конгресі США. Саме завдяки цьому обсяги фінансування проектів залишилися на колишньому високому рівні: так, наприклад, на розвиток іномовлення у 2018 р. Конгрес США виділив \$803 млн. проти запрошених урядом \$685 млн. [31, с. 1].

Аналогічно ситуація відбилася і на інших напрямках розвитку. Загальний бюджет публічної дипломатії у 2018 р. становив \$2,19 млрд. Експерти зазначали, що, незважаючи на відносне зростання порівняно з попереднім роком, ця сума не відображала реальні потреби держави на її розвиток: порівняно з бюджетом 2017 р., що з обліком інфляції становив \$2,1 млрд, обсяг фінансування збільшився лише на \$85 млн, тоді як охоплення аудиторії зросло на 2,5 млрд осіб [9, с. 3]. Крім цього, з ініціативи Конгресу США було ухвалено закон про відновлення членства США у Міжнародному бюро виставок [13].

Було заплановано участь США у трьох виставках: Дубай (2020 р.), Буенос-Айрес (2023 р.) та Осака (2025 р.). Подібні виставки допомагають демонструвати публіці нові технології, досягнення та привабливі сторони держави: «...архітектура та дизайн інтер'єру павільйону відображатимуть американський

прогрес, винахідливість та інновації у соціальній, фізичній та механічній мобільності, у торгівлі та мистецтві» [13].

Додатково Вашингтон подав заявки на проведення виставок на території США у 2027 чи 2030 р. [4, с. 28-29]. Повернення до проведення та участі у міжнародних виставках є одним із прикладів звернення США до практик, які довели свою ефективність за часів «холодної війни», і це також є одним із трендів сучасної публічної дипломатії. Аналогічні тенденції простежуються й у розвитку механізму закордонного мовлення США: інформаційні програми та контрпропаганда знову стали пріоритетом американської політики, а Європу знову оголошено майданчиком інформаційного протистояння з Росією.

Таким чином, незважаючи на те, що постать Д. Трампа стала викликом публічній дипломатії США, її розвиток загалом продовжився за рахунок активізації прихильників цього напрямку в Конгресі, а також вектора, закладеного наприкінці другого президентського терміну Б. Обами. На передові позиції стали виходити практики, які показали свою ефективність у роки холодної війни, а весь механізм був змушений балансувати між лінією президента і традиційними цінностями.

Загалом можна відзначити, що публічна дипломатія США переживає незвичайний період, повний протиріч. Підхід Д. Трампа до використання соціальних мереж і його манера донесення інформації піддається критиці з боку багатьох експертів, ідеї, що транслуються, і цінності часто не збігаються з тими, що просуваються офіційною повісткою держави. Незважаючи на те, що сам президент не приділить великої уваги програмам публічної дипломатії, їхнє фінансування було підвищено Конгресом. Вибраний курс публічної дипломатії відображав нові виклики, які постали перед США.

Персоналізація публічної дипломатії Д. Трампа змусила експертів замислитись над архітектурою цілісності американської цифрової дипломатії [58]. Адже особисті заяви 45-го президента неодноразово йшли врозріз з офіційною позицією його власної адміністрації. Так, наприклад, найрезонансніші зовнішньополітичні заяви (критикував закордонних лідерів і

керівництво НАТО, погрожував Росії «новими, потужними ракетами», написав пост перською мовою про антиурядові мітинги в Ірані) президент США зробив саме в Twitter. Зворотною стороною цього питання є компліменти Д. Трампа на адресу лідерів країн-опонентів США – президентів Росії, Китаю, КНДР і т. д. за загальної розбіжності двосторонніх відносин з цими державами [58].

Однак саме за Д. Трампа (а точніше, як переконані експерти, з подачі зацікавленого у розвитку американських стратегічних комунікацій держсекретаря М. Помпео та лобістів у Конгресі США) активного розвитку набула їх дипломатія. Цей незалежний від цифрової дипломатії, але тісно пов'язаний із нею аналітичний трек зовнішньої політики спрямований на збирання, аналіз та використання великих даних (Big Data) інтернет-користувачів для реалізації американських зовнішньополітичних завдань [12]. Початок розвитку дипломатії даних розпочався ще у 2011 р. за Б. Обами. Центр стратегічних контртерористичних комунікацій, створений щодо інформаційних кампаній проти радикальних ісламістів, став займати основне місце розробки програм зовнішньополітичної пропаганди США [72].

Довівши свою ефективність, відділ було суттєво розширено та до березня 2016 р. переформовано на Центр глобальної взаємодії (Global Engagement Center, GEC) для координації, інтеграції та синхронізації загальнодержавної комунікаційної діяльності, спрямованої на іноземну аудиторію та стримування ворожої інформації [73]. У період з 2017 р. по 2020 р. дипломатія даних стала міжвідомчим напрямом зовнішньої політики США, фінансування якого почало досягати 130 млн дол. щорічно. Держдепартамент почав розвивати аналітику соціальних мереж, залучати ІТ-фахівців та впроваджувати нові технології у пропаганду [74; 68].

Незважаючи на це, публічна дипломатія при Д. Трампі не мала чіткої стратегії, цілей та завдань, у зв'язку з чим упродовж чотирьох років правління 45-го президента більшість відділів з реалізації стратегічних комунікацій США за інерцією виконувала ті ж функції, що й за попередніх адміністрацій. Відмова президента Д. Трампа визнати поразку на президентських виборах 2020 р.,

підтримка зростаючого в країні радикалізму та критика демократичного електорального процесу завдали удару по іміджу США та президента особисто [8]. Саме тому дискурс про майбутні зміни у розвитку американської публічної дипломатії зародився у Вашингтоні ще під час президентських перегонів.

3.2. Публічна дипломатія США за адміністрації Джозефа Байдена

Перемога Дж. Байдена на президентських виборах у 2020 р. породила дискурс про необхідність докорінних змін зовнішньої політики США. Повернення досвідченого політика та спеціаліста з міжнародних відносин у Білий Дім асоціювалося з майбутнім проривом американської публічної дипломатії, стагнація якої настала за президента Д. Трампа в 2017–2021 роках. Цифрова пропаганда, аналітика цифрових даних про інтернет-аудиторію та інтеграція нових технологій у інформаційну політику стали провідними напрямками сучасного зовнішньополітичного впливу.

Успішність американської публічної дипломатії обумовлюється системним підходом керівництва США до її планування, незважаючи на відсутність традиції регулярного формулювання стратегічних документів з даної теми в органах державної влади.

В даний час публічна дипломатія може розвиватися в рамках трьох сценаріїв – активного, пасивного та проміжного. Активний сценарій передбачає «радикальну революцію» стратегічних комунікацій США, до якої закликають багато американських експертів. Ще у 2020 р. до Дж. Байдена, як до потенційного переможця майбутніх президентських виборів, звернулися В. Рух, колишній посол США в ОАЕ та чинний професор Школи права та дипломатії імені Флетчера, а також політолог З. Шапіро.

У статті «Відновлення публічної дипломатії США» вони відобразили свій погляд в розвитку американських стратегічних комунікацій. Автори впевнені, що Д. Трамп припустився низки грубих помилок: спробував персоналізувати публічну дипломатію, поєднував «яскраві компліменти та химерні загрози» на

адресу світових лідерів, ігнорував важливі міжнародні проблеми та «очорнив» репутацію США [58]. Дж. Байдену необхідно змінити ситуацію: сконцентруватися на роботі із закордонною аудиторією, присвоїти американським каналам іномовлення «незалежність від USAGM та належне фінансування», а також побудувати «дисциплінованість» у галузі цифрової дипломатії. Лише нові інститути регулювання інформаційних кампаній, чіткі сплановані меседжі та єдина позиція з питань зовнішньої політики сприятимуть успіхам публічної дипломатії, вважають автори [58].

Професор Стенфордського університету, куратор цифровізації американської публічної дипломатії та экс-посол у РФ М. Макфол вторить даним тезам: створення єдиного інституту публічної дипломатії Держдепартаменту, чітка ідеологія для зовнішньої аудиторії, блокування інформації країн-опонентів та розвиток контрпропаганди повинні ретельно контролювати. М. Макфол констатує: «час для м'яких реформ закінчився і настав час радикальної революції публічної дипломатії США» [45].

Пасивний сценарій розвитку американської публічної дипломатії передбачає відсутність комплексних реформ та інституційного переосмислення. Подібний сценарій посилить стагнацію американської публічної дипломатії, що переживає глибоку кризу [50].

В даний час розвиток публічної дипломатії США відбувається за так званим проміжним сценарієм, при якому, визнаючи необхідність перетворень у сфері публічної дипломатії, політичне керівництво обмежується новими проектами та заходами (деякі радикального характеру), але не робить кроків щодо різкої реформації американського зовнішньополітичного впливу. Вміле поєднання «пасивного» та «активного» сценаріїв розвитку публічної дипломатії може зрівнятися з реалізацією стратегії розумної сили (*smart power*), у розумінні экс-держсекретаря Х. Клінтон, яка вважала, що США мають комбінувати всі доступні інструменти зовнішньополітичного впливу для досягнення своєї мети [19].

Розглянемо перші кроки Дж. Байдена у сфері публічної дипломатії. Насамперед, 46-й президент США відправив у відставку ставленика Д. Трампа на посаді директора Агентства з глобальних медіа [18]. Прихильники радикальних реформ американської публічної дипломатії критикують це відомство. Як уже підкреслювалося раніше, Дж. Байдену пропонується скасувати його і реформувати канали іномовлення США в незалежні організації, що зберігають фінансування Конгресу. Проте USAGM вже запросило фінансування на 2022 р. та встановило пріоритетні завдання роботи за нової адміністрації [71]. Крім того, трансформація «Голосу Америки», «Радіо Свободи / Вільної Азії», «Близькосхідних мовних мереж» та «Фонду відкритих технологій» у незалежні організації може привернути зайву увагу світової аудиторії, що за нинішніх умов не вигідно Дж. Байдену.

Повернення тез часів Б. Обама про активну підтримку Сполученими Штатами прав і свобод людини у світі, про боротьбу з автократіями, важливість екологічних питань та проблем кібербезпеки, а також розвиток роботи з великими даними інтернет-користувачів нині лягли в основу зовнішньополітичного впливу Дж. Байдена, що він публічно заявив через кілька днів після інавгурації [55].

Коментуючи виведення американських військ з Афганістану, Дж. Байден оголосив завершення «ери нескінченних воєн» та початок «епохи невпинної демократії» [34]. Міжнародний віртуальний саміт із клімату та «Саміт за демократію» є першими глобальними заходами нової адміністрації, сфокусованими на обговоренні таких проблем, як кліматичні зміни та питання ліберального світопорядку [53, 55].

На пострадянському просторі отримує розвиток підтримка уряду України, а також білоруської та російської опозиції, яка практично була відсутня за Д. Трампа. «Дипломатичною перемогою» лідера білоруських протестів С. Тихановської назвали її особисту зустріч з Дж. Байденом, проведення якої президенту США рекомендували експерти з аналітичного центру Atlantic Council [16]. Стосовно Москви США взяли жорсткий курс, до якого закликали

прибічники конфронтації з урядом Росії [45]. Зовнішня політика РФ стала приводом для ухвалення нових економічних санкцій та публічної критики на адресу Кремля.

Окремо ставиться питання щодо політики відносно Китаю. Наприклад, відомий політолог Ч. Купчан пропонує Дж. Байдену не просто продовжити, а й посилити політику Д. Трампа щодо боротьби з Пекіном. Експерт пропонує Дж. Байдену, «заохочувати» її торгівлю з Євросоюзом, обговорювати китайську загрозу американським інтересам в Арктиці і робити все, щоб «вбити клин» у відносини РФ і КНР [43]. Китай стає основною мішенню публічної дипломатії США та головним об'єктом вивчення американських експертів [66].

За два дні до інавгурації Дж. Байдена Держдепартамент США визнав геноцидом дії китайського керівництва щодо мусульманських уйгурів та інших представників етнічних та релігійних меншин провінції Сінцзян. Нова адміністрація підтримала ці звинувачення, посилила критику китайського «згубного впливу» (*malign influence*) у кіберпросторі та розширила поширення антикитайської пропаганди в азіатських країнах. Восени 2021 р. низка західних ЗМІ стверджувала, що подібна політика США викликала гостру реакцію з боку китайського уряду, а також стала причиною відмови лідера КНР Сі Цзіньпіна від очної зустрічі зі своїм американським колегою [48].

Для стримування інформаційного впливу Пекіна та Москви адміністрація Дж. Байдена продовжила розвиток дипломатії даних. Цей факт має стратегічне значення для американської публічної дипломатії. Ще при Д. Трампі в Центрі глобальної взаємодії були створені команди GEC China та GEC Russia, фахівці яких аналізують інформаційні кампанії Китаю та Росії, займаються блокуванням шкідливого контенту, пошуком джерел інформації, що спонсоруються КНР та РФ, а також залучають штучний інтелект, чат-боти, та інші технологічні можливості створення ефективної контрпропаганди, що охоплює мільйони інтернет-користувачів [76].

Проте саме за Дж. Байденем використання цифрових даних було виведено за рамки роботи декількох відділів Держдепартаменту і позначено імперативом

сучасної зовнішньої політики. Восени 2021 р. у США було прийнято Відомчу стратегію за даними (Enterprise Data Strategy), що характеризує «дипломатію, засновану на даних» (data informed diplomacy) новою епохою американської зовнішньої політики [76].

У документі робиться особливий акцент на розвитку «необхідних компетенцій» по роботі з цифровими даними у кадрових співробітників американських посольств, консульств, фондів та ін. організацій. Передбачається, що роботу з Big Data інтернет-користувачів буде впроваджено в діяльність різних підрозділів зовнішньополітичного механізму США.

Розуміння «культури даних» (data culture), підвищення грамотності дипломатів у сфері використання Big Data, стримування інформаційно-аналітичної діяльності опонентів, стали новими тенденціями зовнішньої політики США. Цифрові дані, робота з ними для потреб стратегічних комунікацій та прийняття ефективних зовнішньополітичних рішень змінюють традиційну дипломатію США.

У розвитку публічної дипломатії подібні дії адміністрації Дж. Байдена можуть вважатися проривом. Незважаючи на той факт, що дипломатія даних не є прямим напрямом публічної чи цифрової дипломатії через різні цілі, завдання та інструментарій (публічна дипломатія є евфемізмом для позначення пропаганди [23], у той час як дипломатія даних є діяльністю держави-адресата пропаганди по роботі з її реалізацією та оцінкою ефективності), факт інтеграції аналітики великих даних в американську зовнішню політику говорить про зацікавленість 46-го президента США у нових, технологічних та ефективних рішеннях.

Загалом, Дж. Байден намагався дотримуватися передвиборних обіцянок у сфері зовнішньої політики. Насамперед це стосується «ремонт» відносин із союзниками, об'єднання міжнародних зусиль у боротьбі з коронавірусом та змінами клімату. США повернулися в Паризьку угоду з кліматичних змін та організували (онлайн) глобальний саміт, присвячений цій проблематиці, розпочали перемовини з Іраном щодо відновлення участі в угоді з ядерних

питань, провели низку важливих зустрічей із європейськими та азійськими партнерами.

Ці, як і деякі інші кроки, новий уряд презентував у контексті подолання тяжкого спадку Д. Трампа, але принаймні на двох напрямках політика нового президента виявилася фактичним продовженням лінії попередника. Ідеться насамперед про Китай, який набув статусу головного суперника США у світі. Адміністрація Дж. Байдена не тільки зберегла більшість протекціоністських тарифів, запроваджених раніше, а й підняла протистояння з Китаєм на новий щабель, значно посиливши стратегічні й ідеологічні акценти. Показово, що саме необхідність подолання китайської конкуренції стала одним із основних аргументів Дж. Байдена у просуванні його соціально-економічних ініціатив. Як і його колишній бос, Б. Обама, він упевнений, що принципові інтереси США змістилися у бік Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Інша сфера конвергенції – тема припинення «вічних воєн», а саме – американської військової присутності в Афганістані. Хоча новий президент із очевидним задоволенням скасував рекордну кількість указів попередника, він вирішив дотримуватися досягнутої із талібами домовленості про остаточне виведення американського військового контингенту.

Відповідно, вимальовуються обриси доктрини Дж. Байдена: зосередженість на проблемах внутрішнього розвитку; прагматизм і небажання ангажуватися військово, особливо в гарячих точках; опора на співробітництво з традиційними союзниками. Вона співзвучна з багатьма постулатами неізоляціоністського крила політичної думки у Вашингтоні, є продовженням зовнішньополітичної лінії другого терміну Б. Обами з його фірмовою тезою про «лідерство [США] із задньої лінії» і, хоч як це парадоксально, перегукується з деякими гаслами Д. Трампа. За словами експерта Центру американського прогресу Б. Катуліса, «можна це назвати «Америка понад усе», можна — «Америка понад усе лайт», але сутність не змінюється: ми опікуємося насамперед собою і тільки наскільки це можливо — проблемами тих, хто перебуває по той бік огорожі» [5].

Останні події в Афганістані, спосіб, у який було реалізовано вихід США з цієї країни, включно з його гуманітарним виміром, стали своєрідною «перевіркою на міцність» низки зовнішньополітичних принципів адміністрації Дж. Байдена.

На сьогоднішній день важливим є політика Дж. Байдена щодо війни в Україні. З початку повномасштабного вторгнення Росії, Дж. Байден окреслив межі, які не перетне США, і назвав ключову причину підтримки України. За його словами, мета Америки проста: вони хочуть бачити демократичну, незалежну, суверенну й успішну Україну із засобами для стримування та захисту від подальшої агресії.

На сьогодні США постійно надає підтримку Україні у протистоянні з ворогом. Значна кількість зброї та боєприпасів уже відправлена та продовжується постачатись в Україну. Вказана допомога продовжується постійно. З самого початку агресії, Дж. Байден окреслив, що американці поставлятимуть Україні досконаліші ракетні системи та боєприпаси, які дозволять точніше вражати ключові об'єкти на полі бою. Сучасне озброєння, зокрема протитанкові ракети Javelin, зенітні ракети Stinger, потужні артилерійські й високоточні ракетні комплекси, радары, безпілотні літальні апарати, гелікоптери Mi-17 і боєприпаси.

Попри це, можна констатувати, що в даний час відбувається впровадження нових інструментів та напрямків у публічну дипломатію США за збереження чинної системи її управління. Незважаючи на низку жорстких заяв, повернення тез часів адміністрації Б. Обама та поява нових інформаційних проєктів, багато революційних і відверто радикальних пропозицій експертів поки що не наведено в життя 46-м президентом США. Не відбулося і реформації інститутів публічної дипломатії. При цьому зацікавленість у посиленні американського іміджу на світовій арені, активізація зовнішньої політики на пострадянському просторі, посилення тону щодо Китаю та подальша цифровізація публічної дипломатії можуть по-справжньому змінити американський зовнішньополітичний вплив.

Особливо важливим у питанні є факт різкого розвитку дипломатії даних та її інтеграції у зовнішньополітичний механізм США.

Поява координаційного документа, що закріплює «культуру даних» як провідного напрямку сучасної зовнішньої політики, суттєво змінює не лише публічну та цифрову, а й традиційну американську дипломатію. Адже аналітика Big Data здатна впливати як на інформаційну пропаганду, так і процес прийняття зовнішньополітичних рішень. Варто констатувати, що це дослідження дає основу подальшого вивчення сучасної, «пост-трампівської» публічної дипломатії США. І сценарії її розвитку регулярно поповнюватимуть нові поради з боку американської експертної спільноти.

ВИСНОВКИ

У рамках цього дослідження ми дійшли таких висновків:

Публічна дипломатія США пройшла шлях трансформації, спочатку виступаючи як м'якший синонім терміну «пропаганда», а потім стала одним із ключових чинників зовнішньої політики країни.

В своєму становленні публічна дипломатія США пройшла три етапи еволюції:

1. Перший етап (1914-1991 рр.) – епоха зародження, становлення та розвитку публічної дипломатії як зовнішньополітичного інструменту, спрямованого на боротьбу з конкуруючими ідеологіями, культурами та цінностями;

2. Другий етап (1992-2008 рр.) – епоха перетворення публічної дипломатії на інструмент зміни політичної системи та здійснення «кольорових революцій» у країнах;

3. Третій етап (2009 – наш час) – епоха зародження «цифрової дипломатії» та її використання в політичних цілях

Провівши оцінку документальної бази публічної дипломатії США, можна зробити висновок, що інформація про діяльність організацій та державних органів, що знаходиться у відкритому доступі, пов'язана зі здійсненням публічної дипломатії, надзвичайно інформативна, наочна і дозволяє дізнатися багато про цілі та завдання американської публічної дипломатії, заходи та програми, країни, що мають першорядне значення для здійснення даних програм.

Серед основних механізмів реалізації публічної дипломатії США можна виділити такі: культурна дипломатія, цифрова дипломатія та програми обміну. У сфері міжнародних відносин важливе місце посідає культурна дипломатія, яка поєднує методи, форми, засоби класичної та публічної дипломатій. Проте однозначного трактування терміну нині не існує. З одного боку, культурна

дипломатія – сфера дипломатичної служби, спрямована на використання культури для цілей зовнішньої політики держави, а з іншого – сфера міжкультурного діалогу, котра не обмежується дипломатичними заходами.

Можна зробити висновок, що на даний момент саме цифрова дипломатія є пріоритетним напрямком здійснення публічної дипломатії. Набувши широкого поширення в період адміністрації Б. Обама, цифрова дипломатія зазнала змін у період адміністрації Д. Трампа. Їй став властивий акцент на емоції, агресивність.

Що стосується програм обміну, то незважаючи на малу кількість широкомасштабних досліджень з цієї теми та на суб'єктивність оцінки ефективності таких програм, можна зробити висновок, що програми обміну відіграють одну з ключових ролей у публічній дипломатії. Можна переконатися, що американський уряд приділяє їм велику увагу і робить на них ставку як інструмент публічної дипломатії і фактор «м'якої сили». Обмінні програми активно фінансуються державою, просуваються у країнах, ключових для американської зовнішньої політики.

В роботі проаналізовані та окреслені основні відмінності публічної дипломатії при адміністрації Д. Трампа. Президент не вважав публічну дипломатію основним інструментом зовнішньої політики, боровся за скорочення фінансування відділів Держдепартаменту та інших відомств, які реалізують програми публічної дипломатії. У той же час відбувається персоналізація зовнішньої політики, Д. Трамп активно використовував ресурси цифрової дипломатії, зокрема, соціальну мережу Twitter. Його особисті висловлювання часом входять у суперечність із офіційною позицією, що транслюється урядовими відомствами, що ускладнює ефективне здійснення курсу публічної дипломатії США.

Нами було визначено особливості публічної дипломатії після приходу до влади Дж. Байдена. Можна констатувати, що в даний час відбувається впровадження нових інструментів та напрямків у публічну дипломатію США за збереження чинної системи її управління. Незважаючи на низку жорстких заяв, повернення тез часів адміністрації Б. Обама та появу нових інформаційних

проектів, багато революційних і відверто радикальних пропозицій експертів поки що не наведено в життя 46-м президентом США.

Загалом, Дж. Байден намагався дотримуватися передвиборних обіцянок у сфері зовнішньої політики. Насамперед це стосується «ремонт» відносин із союзниками, об'єднання міжнародних зусиль у боротьбі з коронавірусом та змінами клімату. Ці, як і деякі інші кроки, новий уряд презентував у контексті подолання тяжкого спадку Д. Трампа, але принаймні на двох напрямках політика нового президента виявилася фактичним продовженням лінії попередника. Ідеться насамперед про Китай, який набув статусу головного суперника США у світі. Адміністрація Дж. Байдена не тільки зберегла більшість протекціоністських тарифів, запроваджених раніше, а й підняла протистояння з Китаєм на новий щабель, значно посиливши стратегічні й ідеологічні акценти.

Інша сфера конвергенції – тема припинення «вічних воєн», а саме – американської військової присутності в Афганістані. Хоча новий президент скасував рекордну кількість указів попередника, він вирішив дотримуватися досягнутої із талібами домовленості про остаточне виведення американського військового контингенту. Відповідно, вимальовуються обриси доктрини Дж. Байдена: зосередженість на проблемах внутрішнього розвитку; прагматизм і небажання ангажуватися військово, особливо в гарячих точках; опора на співробітництво з традиційними союзниками.

Публічна дипломатія США включає в себе два компонента, залучення союзників (в основному через освітні та культурні програми) та протидія загрозам – екстремізму і зарубіжній пропаганді. Хоча й публічна дипломатія США реалізується держаними структурами, великий вплив на неї має два фактори – американська зовнішня політика та національний бренд США. Нами було досліджено роль публічної дипломатії у реалізації зовнішньої політики Сполучених Штатів та встановлено, що основними зовнішньополітичним завдання публічної дипломатії Америки є:

- Покращення іміджу держави на міжнародній арені.

- Вплив на еліту зарубіжних держав, в основному на ту частину, котра приймає рішення.
- Створення сприятливого економічного клімату для Сполучених Штатів Америки закордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий Енциклопедичний словник., 2000, 1456 с.
2. Габро І. Східноєвропейський напрям культурної дипломатії США. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3382/3060.
3. Кучмій О. Стратегія культурної дипломатії адміністрації Б. Обами. Міжнародні відносини Серія «Політичні науки». 2015. № 5. С. 1–17.
4. Шамаєва В. Місце культурної дипломатії в міжнародних відносинах. Вісник Харківської державної академії культури. Серія Соціальні комунікації. 2018. Вип. 52. С. 71–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/haksk_2018_52_7.
5. Шамшур Олег. Що таке «доктрина Байдена», і як не опинитися по той бік «огорожі». URL: <http://ufpa.org.ua/ru/node/9272>
6. 2015 Annual Report / The National Endowment for Democracy Website. URL: <http://www.ned.org/45publications/2015-annual-report/>
7. 2018 Comprehensive Annual Report on Public Diplomacy and International Broadcasting URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/05/2018-ACPD.pdf>
8. 2018 Performance and Accountability Report / The USAGM website. URL: <https://www.usagm.gov/wp-content/uploads/2018/11/USAGM-FY-2018-PAR-FINAL.pdf>
9. 2019 Comprehensive Annual Report on Public Diplomacy and International Broadcasting. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/01/2019-ACPD-Annual-Report.pdf>
10. Agarwal A. Full transcript: Biden addresses 76th UN General Assembly // ABC News. 21.09.2021. URL: <https://abcnews.go.com/Politics/full-transcript-bidenaddresses-76th-general-assembly/story?id=80146170>.
11. Aisch G., Parlapiano A. Trump's Budget Cuts Some Agencies to Their Lowest Levels in Decades // The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2017/03/16/us/politics/trump-budget-cuts.html>.

12. Alec Ross on defining digital diplomacy. / The Khan Academy website. URL: <https://www.khanacademy.org/partner-content/aspeninstitute/american-diplomatic-toolbox/alec-ross/v/rossdefining-digital-diplomacy>
13. Ambassador D. Bruce Wharton Press Statement, G-7 Culture Ministerial, March 30, 2017 / U.S. Embassy 37 and Consulates in Italy website. URL: <https://it.usembassy.gov/ambassador-d-bruce-wharton-presentation/>
14. American Corners. URL: <https://cd.usembassy.gov/education-culture/american-spaces/american-corners/>.
15. Ansari A., Robertson N., Dewan A. World leaders react to Trump's travel ban / CNN Website. URL: <http://edition.cnn.com/2017/01/30/politics/trump-travel-ban-world-reaction/>
16. Aslund A., Harns M., Herbst J., Vershbow A. Biden and Belarus: A Strategy for the New Administration. Atlantic Council. 2020. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2021/01/Biden-Belarus-IB-v3.pdf>
17. BBG Strategic Plan 2018-2022 / The USAGM website. URL: https://www.usagm.gov/wp-content/uploads/2018/02/BBG-Strategic-Plan-2018-2022_FINAL.pdf
18. Biden and Belarus: A strategy for the new administration / Aslund A., Harns M., Herbst J., Vershbow A. // Atlantic Council. 2020. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2021/01/Biden-Belarus-IB-v3.pdf>.
19. Bruce Wharton, Remarks at G-7 Culture Representative Discussion, March 31, 2017 / The U.S. Department of State website. URL: <https://www.state.gov/r/remarks/2017/269626.htm>
20. Bureau of Educational and Cultural Affairs. About Fulbright. / URL: <https://eca.state.gov/fulbright/about-fulbright>
21. Bureau of Educational and Cultural Affairs. Fulbright Alumni./ URL: <https://eca.state.gov/fulbright/fulbright-alumni>

22. Bureau of Educational and Cultural Affairs. Fulbright Program History. / URL: <https://eca.state.gov/fulbright/about-fulbright/history>
23. Cull N. J. The Long Road to Public Diplomacy 2.0: The Internet in US Public Diplomacy // International Studies Review. 2013. № 1. P. 123-139.
24. Cull, N. The Long Road to Digitalized Diplomacy: A Short History of the Internet in U.S. Public Diplomacy / Nicholas J. Cull URL: <https://revistadigital.sre.gob.mx/images/stories/numeros/n113/culli.pdf>
25. Cull, Nicholas J. Public Diplomacy before Gullion: The Evolution of a Phrase / Cull Nicholas J. URL: <https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase>
26. Cull, Nicholas J. Public Diplomacy: Lessons from the Past / Cull, Nicholas J. URL: <http://kamudiplomasisi.org/pdf/kitaplar/PDPerspectivesLessons.pdf>
27. Cultural Diplomacy: The Linchpin of Public Diplomacy. Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy / U.S. Department of State website. URL: <https://www.state.gov/documents/organization/54374.pdf>
28. Dale H. Public Diplomacy 2.0: Where the U.S. Government Meets “New Media” // The Heritage Foundation. URL: https://www.heritage.org/global-politics/report/public-diplomacy-20-where-the-us-government-meetsnew-media#_ftn14
29. Exec. Order No.13769, Executive Order Protecting The Nation From Foreign Terrorist Entry Into The United States, 2017 / The White House website. URL: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/01/27/executive-order-protecting-nation-foreign-terrorist-entry-united-states>
30. Executive Orders / The White House website. URL: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/executive-orders?term_node_tid_depth=51&page=3
31. FY 2020 Congressional Budget Justification / USA Global Media. URL: https://www.usagm.gov/wp-content/uploads/2019/03/USAGMBudget_FY20_CBJ_3-15-19.pdf

32. History and Mission of ECA / Bureau of Educational and Cultural Affairs Website. URL: <https://eca.state.gov/about-bureau/history-and-mission-eca>

33. History of USAGM / The USAGM website. URL: <https://www.usagm.gov/who-we-are/history/>

34. House of Representatives Foreign Affairs Committee Hearing: Confronting Russia's Weaponization of 25 Information / Foreign Affairs Committee website. URL: <https://foreignaffairs.house.gov/hearing/hearingconfronting-russias-weaponization-of-information/>

35. House of Representatives Foreign Affairs Committee Hearing: Confronting Russia's Weaponization of Information / Foreign Affairs Committee website. URL: <https://foreignaffairs.house.gov/hearing/hearingconfronting-russias-weaponization-of-information/>

36. House of Representatives Foreign Affairs Committee Hearing: Testing the Limits: Iran's Ballistic Missile 22 Program, Sanctions, and the Islamic Revolutionary Guard Corps. / Foreign Affairs Committee website. URL: <https://foreignaffairs.house.gov/hearing/subcommittee-hearing-testing-limits-irans-ballistic-missile-programsanctions-islamic-revolutionary-guard-corps/>

37. House of Representatives Foreign Affairs Committee Hearing: Testing the Limits: Iran's Ballistic Missile 23 Program, Sanctions, and the Islamic Revolutionary Guard Corps Transcript, p. 2. / Foreign Affairs Committee website: <http://docs.house.gov/meetings/FA/FA13/20170329/105800/HHRG-115-FA13-Transcript-20170329.pdf>

38. House of Representatives Foreign Affairs Committee Hearing: Undermining Democratic Institutions and 18 Splintering NATO: Russian Disinformation Aims. / Foreign Affairs Committee website: <https://foreignaffairs.house.gov/hearing/hearing-undermining-democratic-institutions-splintering-nato-russiandisinformation-aims/>

39. House of Representatives Foreign Affairs Committee Hearing: Undermining Democratic Institutions and 19 Splintering NATO: Russian Disinformation Aims Transcript, p.1. / Foreign Affairs Committee website. URL:

<http://docs.house.gov/meetings/FA/FA00/20170309/105674/HHRG-115-FA00-Transcript-20170309.pdf>

40. IIP Publications / Bureau of International Information Programs website. URL: <https://publications.america.gov>

41. Interagency Working Group on U.S. Government-Sponsored International Exchanges and Training 2014 Annual Report. / IAWG Website. URL: <https://iawg.gov/wp-content/uploads/annualreport2014.pdf>

42. Introduction. URL: <https://www.americahousekyiv.org/introduction>.

43. Kupchan Ch. A. The right way to split China and Russia // Foreign Affairs. 04.08.2021. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-08-04/right-way-split-china-and-russia>.

44. Leonard M., Stead C., Smewing C. Public diplomacy. London: The Foreign Policy Centre, 2002. 183 p.

45. McFaul M. Opinion: The Biden administration needs to up its game on public diplomacy // The Washington Post. 11.10.2021. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2021/10/11/biden-administration-needs-up-its-game-public-diplomacy>.

46. Melissen, J. The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice / J. Melissen // The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations /ed.: J. Melissen - New York; Palgrave Macmillan, 2005. URL: http://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/

47. Mission, Vision and Values / The USAID website. URL: <https://www.usaid.gov/who-we-are/mission-vision-values>

48. Neal L. Joe Biden's suggestion of summit with Xi Jinping falls on deaf ears // Insider Voice. 14.09.2021. URL: <https://insider-voice.com/joe-bidens-suggestion-of-a-summit-with-xi-jinping-falls-on-deaf-ears/>.

49. Nye Joseph S. Jr. In Mideast, the goal is «smart power» / Joseph S. Nye Jr. / The Boston Globe, - August 16 19, 2006 URL: http://archive.boston.com/news/globe/editorial_opinion/oped/articles/2006/08/19/in_mideast_the_goal_is_smart_power/

50. Nye, J. *Soft Power: The Means to Success in World Politics* / J. Nye, New York: Public Affairs. 2004.
51. Oprysko C. White House rips U.S.-funded outlet Voice of America in daily newsletter. Politico. URL: <https://www.politico.com/news/2020/04/10/white-house-attacks-voice-of-america-daily-newsletter-179191>
52. Our Mission / The National Democratic Institute website. URL: <https://www.ndi.org/mission>
53. President Biden to Convene Leaders' Summit for democracy // The White House. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/08/11/president-biden-to-convene-leaders-summit-for-democracy/>.
54. Public Diplomacy Program Material / The U.S. Department of State website. URL: <https://www.state.gov/r/pdprograms/index.htm>
55. Remarks by President Biden on America's place in the world. The White House. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/04/remarks-by-president-biden-on-americas-place-in-the-world/>.
56. Remarks of President Barack Obama at Student Roundtable at Tophane Cultural Center, Istanbul. Turkey, 63 2009. April. URL: http://turkey.usembassy.gov/statements_040709.html
57. Routledge handbook of public diplomacy / N. Snow, P. M. Taylor, ed. Abingdon: Routledge, 2009. 382 p.
58. Rugh W., Shapiro Z. Restoring U.S. Public Diplomacy. USC Center on Public Diplomacy. 29.07.2020. URL: <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/restoring-us-publicdiplomacy>.
59. Schneider C. Diplomacy that works: «Best practices» in cultural diplomacy. Americans for the Arts (12.11.2008). URL: <http://www.culturalpolicy.org/pdf/Schneider.pdf>
60. Schneider, Cynthia P., *Culture Communicates: US Diplomacy That Works* / Cynthia P. Schneider // *The 54 New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations* /ed.: J. Melissen - New York; Palsgrave Macmillan, 2005. P. 148 URL: http://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/

61. Sherfinski, D. Hillary Clinton: ‘Smart power’ includes ‘showing respect, even for one’s enemies’ / D. Sherfinski. URL: <http://www.washingtontimes.com/news/2014/dec/3/hillary-clinton-smart-show-respecteven-enemies/>

62. Structure of USAGM / The USAGM website. URL: <https://www.usagm.gov/who-we-are/organizational-chart/> (дата обращения 23.04.2019)

63. Surowiec, P., Miles, C. Public diplomacy imploded: populist cultural strategies for the digital age / Surowiec, C. Miles / URL: <https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-imploded-populistcultural-strategies-digital-age>

64. The Foreign Aid Explorer / The USAID Website. URL: <https://explorer.usaid.gov/>

65. The Foreign Aid Explorer, U.S. Foreign Aid by Country: Russia / The USAID Website. URL: https://explorer.usaid.gov/cd/RUS?measure=Obligations&fiscal_year=2015&implementing_agency_id=1 About the National Endowment for Democracy / The National Endowment for Democracy website. URL: <http://www.ned.org/about/>

66. The longer telegram: toward A New American China Strategy. Atlantic Council, 2021. 85 p.

67. Thomson C. A., Laves W. H. C. Cultural relations and U.S. foreign policy. / Thomson C. A., Laves W. H. 68 C. Bloomington: Indiana University Press.- 1963.

68. Tsvetkova N.A. Trump Administration Public Diplomacy: Institutional and Political Challenges // Americana. St. Petersburg: St. Petersburg State University, 2019.

69. Twiplomacy Study 2016 / Twiplomacy website. URL: <https://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2016/>

70. Twiplomacy Study 2018 / Twiplomacy website. URL: <https://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2018/>

71. U.S. Agency for Global Media. FY Budget Justification. 2020. URL: <https://www.usagm.gov/wp-content/uploads/2021/06/USAGM-FY-2022-CBJ-Final-05.26.2021.pdf>.
72. U.S. Comprehensive Annual Report on Public Diplomacy and International Broadcasting. 2014. URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/235159.pdf>.
73. U.S. Comprehensive Annual Report on Public Diplomacy and International Broadcasting. 2016. URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/262381.pdf>.
74. U.S. Comprehensive Annual Report on Public Diplomacy and International Broadcasting. 2017. URL: <https://www.state.gov/2017-comprehensive-annual-report-on-public-diplomacy-and-international-broadcasting/>
75. U.S. Comprehensive Annual Report on Public Diplomacy and International Broadcasting. 2020. URL: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/02/ACP_D_2020Report_FINAL_DIGITAL_508.pdf.
76. U.S. Enterprise Data Strategy Empowering Data Informed Diplomacy. 2021. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/09/Reference-EDS-Accessible.pdf>.
77. U.S. President Biden's Leaders' Summit on Climate. 23.04.2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/23/fact-sheet-pre-sident-bidens-leaders-summit-on-climate/>.
78. U.S. Readout of President Joseph R. Biden, Jr. Call with President Vladimir Putin of Russia. 26.01.2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/01/26/readout-of-president-joseph-r-biden-jr-call-with-president-vladimir-putin-of-russia/>.
79. Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs / The U.S. Department of State website. URL: <https://www.state.gov/r/index.htm>
80. Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs Page 2001 - 2009 Archive / The U.S. Department of State website archive. URL: <https://2001-2009.state.gov>

81. Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs Page 2009 - 2017 Archive / The U.S. Department of State website archive. URL: <https://2009-2017.state.gov/r/index.htm>

82. United States Senate Committee on Foreign Relations Hearing: The Future of U.S. Public Diplomacy / Committee on Foreign Relations website. URL: <https://www.foreign.senate.gov/hearings/the-future-of-uspublic-diplomacy>

83. United States Senate Committee on Foreign Relations Hearing: The Future of U.S. Public Diplomacy. Evelyn S. Lieberman Testimony p. 4 / Committee on Foreign Relations website. URL: <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/LiebermanTestimony100310p.pdf>

84. United States Senate Committee on Foreign Relations Hearing: The Future of U.S. Public Diplomacy. Karen Hughes Testimony. p.1-2 / Committee on Foreign Relations website. URL: <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/HughesTestimony100310p.pdf>

85. Walker C. What is sharp power? // Journal of Democracy. 2018. No 3. P. 9– 23. DOI: 10.1353/jod.2018.0041.

86. Zaharna R.S. From Propaganda to Public Diplomacy In the Information Age / Zaharna R.S. URL: <https://american.edu/soc/faculty/upload/From-propaganda-to-public-diplomacy.pdf>

87. Zaharna, R.S. Trumping traditional public diplomacy / Zaharna, R.S. URL: <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/trumping-traditional-public-diplomacy>

ДОДАТКИ

Додаток А

Цілі програм обміну

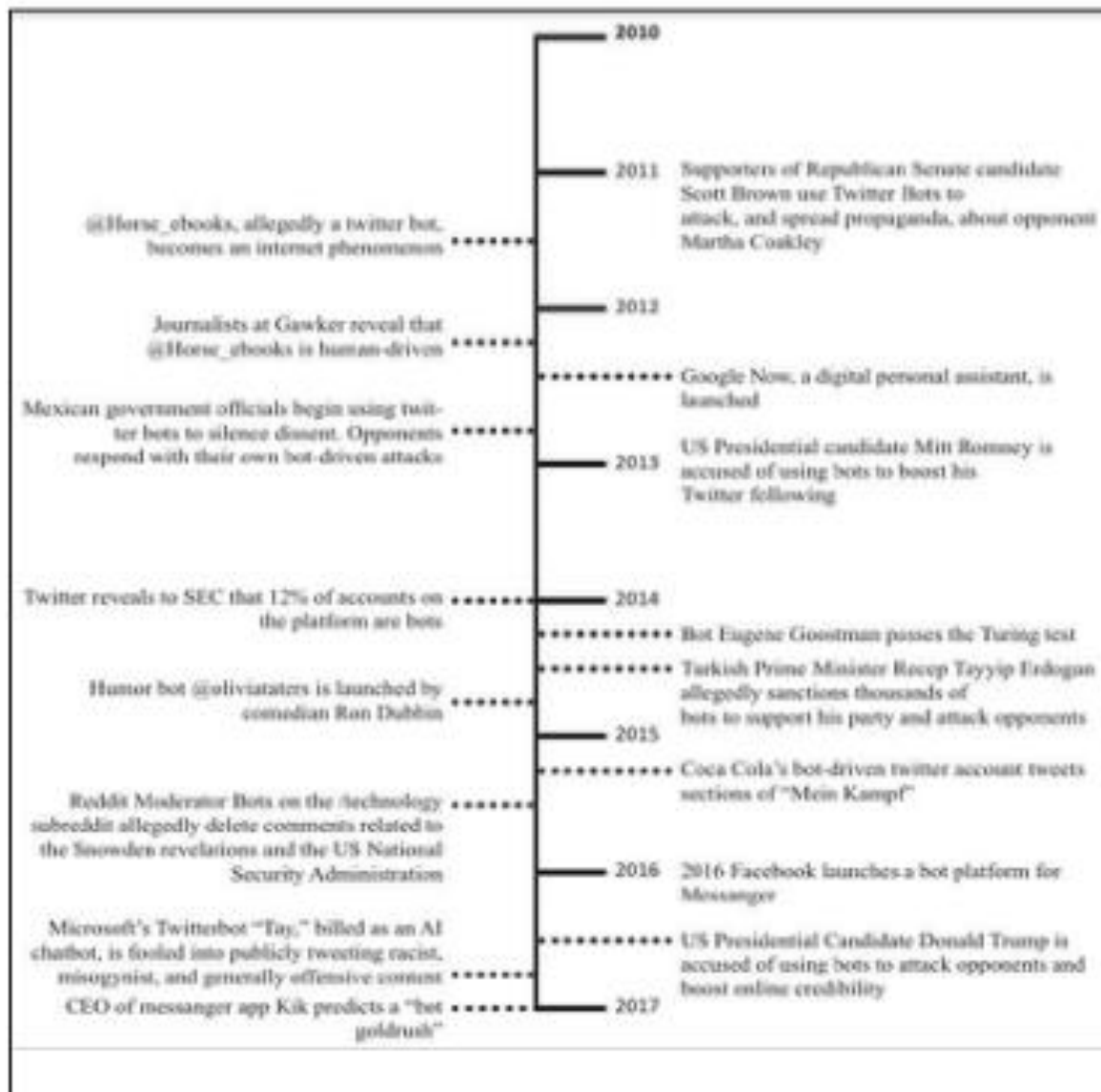
Percentages of Reported International Exchange and Training Programs Addressing Department of State/USAID Strategic Goals:		
Strategic Goal 1: Counter threats to the United States and the international order, and advance civilian security around the world.	51%	Strategic Goal 5: Support American prosperity through economic diplomacy. 23%
Strategic Goal 2: Effectively manage transitions in the frontline states.	37%	Strategic Goal 6: Advance U.S. interests and universal values through public diplomacy and programs that connect the United States and Americans to the world. 59%
Strategic Goal 3: Expand and sustain the ranks of prosperous, stable and democratic states by promoting effective, accountable, democratic governance; respect for human rights; sustainable, broad-based economic growth; and well-being.	48%	Strategic Goal 7: Build a 21st Century workforce; and achieve U.S. government operational and consular efficiency and effectiveness, transparency and accountability; and a secure U.S. government presence internationally. 9%
Strategic Goal 4: Provide humanitarian assistance and support disaster mitigation.	48%	

Джерело: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/209001.pdf>



Джерело: <https://twitter.com/twiplomacy>

Timeline of major developments in bots and their political use



Джерело: Tsvetkova N.A. Trump Administration Public Diplomacy: Institutional and Political Challenges // Americana. St. Petersburg: St. Petersburg State University, 2019.